

BERBERÎ OCAKLARI İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ MÜNASEBETLERİ

(1774-1816)

Akdes Nimet KURAT

BERBERÎ KORSANLARININ FAALİYETİ

Kuzey Amerika, Britanya İmparatorluğunun kolonisi iken Amerikan ticaret gemileri İngiliz bayrağı altında gider-gelirlerdi. Osmanlı ülkelerinden sayılan Akdeniz-Levant memleketleri ile ticaret, merkezi Londra'da olan "Levant Şirketi" (The Levant Company)'nın¹, yani İngilizlerin, inhisarı altında olmakla beraber, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra bazı Amerikan gemilerinin de Fas, Cezayir Tunus ve Trablus'a gelip gitmeğe başladıkları biliniyor. Philadelphia ve Boston tüccarlarının bu işte önyak oldukları görülüyor.

Onüç Amerikan kolonisinin 1774 ilk baharında İngiliz tahakkümüne karşı ayaklanmaları ve bu suretle Amerikan İstiklâli için mücadeledenin başlanması üzerine, Amerikan ticaret gemilerinin durumunda âni bir değişiklik hasıl oldu. Britanya hükümeti Akdeniz'e giden Amerikan gemileri üzerindeki himayesini kaldırdı ve bunları kendi hallerine bıraktı. Neticede Akdeniz'e gelip giden Amerikan ticaret gemileri, bu devirde buralara gelen bütün Avrupa memleketleri gemileri için hakikî bir afet teşkil eden, "Berberî Korsanları"na hedef teşkil etmeğe başladılar. Zahiren Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altında, fakat fiilen müstakil bir durumda bulunan Kuzey Afrika Ocakları'na Avrupalılar ötedenberi "Berberî Korsanları" (Barbary Corsairs) adını vermişlerdi². Bunlar Akdenize gelen İngiliz, Hollanda, İsveç, İspan-

¹ Bu şirkete ait bkz. Alferd Wood. *A History of the Levant Company*, Oxford 1935.

² Bunların tarihine ait umumî mahiyette şu eserlere bakılabilir: Stanley Lane-Poole, *The Story of the Barbary Corsairs*, New York and London, 1890. Sir Harry H. Johnston, *A History of the Colonization of Africa by Alien Races*, Cambridge, 1930; Aziz Samih, *Şimali Afrikada Türkler*, İstanbul, 1937.

yol, Fransız, Ceneviz ve Venedik ticaret gemilerini fırsat düştükçe ve imkân buldukça ele geçirirler, mallarını yağma ve mürettebatı da esir ederlerdi. Tunus, Trablus ve Cezayir Ocakları esas itibarıyla Türk unsurlarından teşekkül etmekle beraber çok karışık bir zümre idi. Bu ocakların en "müthiş"i Cezayir Ocağı idi. Bu "Ocaklar" resmen Osmanlı hâkimiyetinde bulunmaları hasebiyle, Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası sayılmakta idiler. Haddi zatında buralarda Osmanlı "hâkimiyeti" ancak sözde olup, her üç "Ocak" kendi başına buyruktular. Osmanlı hâkimiyeti-Trablus ve Tunus "Bey"lerinin ve Cezayir "Dayı"larının Osmanlı Padişahı tarafından tasvibi ve tasdıkı şeklinde tezahür ederdi. Fas'ta ise devamlı bir sülâle teessüs etmiş, ve Türk nüfuzu buralarda çoktan zail olmuştu. "Berberî Korsanlarının" faaliyeti bilhassa Barbaros Hayrettin Paşa, Turgut Reis, Murat ve Pirî Reisler zamanında gelişmiş, ve bütün XVII. ve XVIII. yüzyıllarda şiddetle devamla, XIX. yüzyıl başında dahi bunlar Batı Akdenizde Avrupalı ticaret gemileri için büyük bir tehlike teşkil etmişlerdi.

"Berberî Korsanları"nın faaliyetine karşı ya kuvvet kullanmak, veya bunları tatmin ve memnun etmek suretiyle uzlaşma yapmak mecburiyeti vardı. Kuvvet kullanmak-devamlı bir harbi göze almak demektir. Berberî Korsanlarının hücumlarını durduracak büyük deniz kuvvetlerinin daimî surette Akdeniz'de bulundurulması, o zamanki şartlara göre hiç bir Avrupalı Devletin kendi başına yapmasına imkân olmadığından, İngiltere, Hollanda (Felemenk), İspanya, Fransa ve Venedik'in birbirleriyle rekabeti yüzünden, bu korsanlara karşı elbirliği ile harekete geçmeleri imkânsızdı; dolayısıyla, adları geçen devletler "Berberî Korsanları"nın memnun etmek suretiyle, ticaret gemilerini korumak çarelerine başvurmuşlardı.

Nitekim: İngiltere, Felemenk, Fransa, Danimarka, İsveç, İspanya ve Venedik ile Cezayir, Tunus, Trablus ve Fas arasında "Ticaret anlaşması" akdedilmesi ancak büyük bir yekûn tutan "hediyeler" yani "vergi" (tribute) ödemekle mümkün oluyordu. Bu gibi esaslara dayanan uzlaşmalar, Cezayir "Dayı"ları, Tunus "Beyleri"nin keyfî hareketleriyle ayarlandığından, ilk fırsatta ve ekseriyetle ortada hiç bir sebep olmaksızın bozulmakta, yeni yeni taleplere yol açmakta idi. Mamafih Avrupalı gemiciler veya devletlerinin de sırasına göre bu kabil uzlaşmalara riayet etmedikleri, ve taahhüdlerini yerine getirmedikleri de bilinmektedir.

Kuzey Afrika Ocaklarıyla yapılan ticaretin epey kârlı bir iş olması keyfiyeti, Avrupalı tüccarları buraya cezbediyordu. Ocakların hâkim oldukları sahada iç ticaret esas itibarıyla Yahudilerin elinde idi; "Dayı"-lar ve "Beyler" bundan epey gelir temin ediyorlardı. Avrupalılara satılan eşyanın: Yün, at ve diğer iribaş hayvan, post, tuz, gön, soda, devekuşu kanatları, buğday, arpa, fasulye, fil dişi, zeytinyağı, kuru yemiş, balmumu, kilim ve halı, atkı (boyun atkısı) gibi çok çeşitli maddelerden ibaret olduğu görülüyor. Berberilerin Avrupalılardan aldıkları eşya da: Kumaş, giyim, şeker, çay, kahve, baharat, demir, her cins madenî eşyadan başka her türlü harp ve deniz inşaat malzemesinden ibaretti. Ticaretin hacmi haddizatında büyük değildi; dolayısıyla Berberî Korsanlarının esas gelirleri muslihane yollarla yapılan ticarettten değil de, denizde yapılan "Korsanlık"la temin ediliyordu. Bunun içindir ki, Berberî Korsanları'nın ekonomik, sosyal ve askerî teşkilâtları, hep "Korsanlık" üzerinde kurulmuş ve geliştirilmişti. Korsanlar yalnız Akdeniz'de değil, Atlantik Okyanusu'na bile açılıyorlar ve hattâ "İngiliz Kanalı"na kadar sokuluyorlardı; 1627 de İzlanda ya bile baskın yaptıkları bilinmektedir³. Avrupalı ticaret gemilerinin eşyası zaptedildiği gibi, mürettebat ve yolcular esir sıfatıyla alkonulurdu. Esirler yüksek bir fidye-i necat karşılığında salıverildiklerinden, "Korsan"lar bu işten büyük kazançlar elde ederlerdi; bu yüzden seferleri esnasında mümkün mertebe çok esir ele geçirmeğe bakarlardı. Bundan ötürü, Berberiler nezdinde her zaman, muhtelif milletlerden olmak üzere, hıristiyan esirleri dolup-taşardı.

Berberî Korsanlarının faaliyeti, Amerikan gemilerine de şamildi; Amerika henüz İngiltere'nin "Kolonisi" iken bu gibi vakalar bilinmektedir. Plymouth menşeli iki Amerikan gemisi, 1625 yılında, "İngiliz Kanalı"nda Berberî Korsanları tarafından yakalanmış ve Tanca'nın güneyindeki Salle limanına götürülmüştü. Boston ve civarına ait muhtelif gemilerin korsanların eline düştüğü, mürettebatının esir edildiği, bunlardan bazılarının kurtuluş parası karşılığında salıverildikleri, birçoğunun da esarete öldüğü biliniyor. Bunlardan biri de Harvard College mezunlarından Dr. Daniel Manson idi; Dr. Manson 1678 de Charlestown'dan bir gemiyle hareket etmiş, Cezayir korsanlarının eline düşmüş, ve bir daha geri dönmemiştir,

Amerikan İstiklâl Mücadelesine kadar, yukarda söylendiği veçhile, Amerikan gemileri İngiliz himayesinde seyr-i sefer ettiklerinden,

³ Bernard Lewis, *İzlanda'da Türkler*, *Türkiyat Mecmuası IX* ((1953) 277-284 ss.

İngiltere ile Berberî Ocakları arasındaki anlaşma gereğince, bunlar nisbeten rahatça gidib-gelebiliyorlardı. Fakat 1783 ten itibaren Amerikan ticaret gemileri Amerikan bayrağını taşımaya başlamaları ve İngiliz himayesinden çıkmaları üzerine-Berberî Korsanları için yeni bir faaliyet sahası açılmış bulunuyordu. Henüz yeni teşekkül eden Amerika Birleşik Devletleri ile Berberî Ocakları arasında her hangi bir uzlaşma olmadığından, "Korsanlar" hareket tarzlarında serbesttiler. Üstelik Amerikan ticaret gemilerini koruyacak Amerikan harp filosu henüz mevcut olmadığından, korsanların hücumları hiç bir karşılık görmeyecekti. Bununla beraber, Berberî Ocaklarından bazıları çok erkenden Amerika ile anlaşmak ve ticaret anlaşmaları akdetmek temayülünü gösterdiler. Bu hususta Fas Sultanı ön ayak oldu; zaten o sıralarda cerayan eden bazı hadiseler bu işe yol açmış oldu.

1784 yılı Ekiminde, Kaptan James Erving'in idaresindeki "Betsey" adlı bir Amerikan brik'i (iki direkli yelkenli) Fas'lı korsanlar tarafından yakalanmış ve Tanca'ya götürülmüştü; mamafih geminin tayfası esir telâkki edilmemiş ve altı ay tutulduktan sonra, salıverilmişti. Fas Sultanı, hattâ, Amerika ile münasebet tesisi arzusunu dahi izhar etmişti. Sultan, Amerikan Kongresi tarafından Fas ile bir uzlaşma hususunda teşebbüse geçilinceye kadar, kendi korsanlarına Amerikan gemilerine hücumda bulunmamalarını bile emretmişti. Diğer yandan, 25 Temmuz 1785 tarihinde, Kaptan Isaak Stevens'in idaresindeki Boston menşeli "Maria" adlı bir "schooner" (gemi) Kadiz'e giderken, Cezayirli korsanlar tarafından yakalanmıştı. Aynı korsanlar, Philadelphia menşeli Kaptan O'Brien'in "Dauphin" adlı gemisini tutmuşlardı. Her iki gemi, 21 kişi mürettebatıyla, Cezayir'e götürüldüler. Bir müddet sonra mezkûr Amerikalı esirlerden Kadiz'deki Amerikan konsolosuna hitaben yazılan bir mektup alındı; esirler, durumlarının iyileştirilmesi, yani kurtarılmaları hususunda ricada bulunmuşlardı.

1793 yılında Cezayir ile Portekiz arasında bir barış akdedilmesini müteakıp, Cezayir korsanları daha kolayca Atlantik'e açılmak imkânını elde etmişlerdi. Bundan ötürü, Akdeniz'e yaklaşan Amerikan ticaret gemileri büsbütün tehlikeye maruz kalmağa başladılar. Cezayir korsanları bazen İspanyol, bazen İngiliz bayrakları altında gizlenerek, gemilere yaklaşıyorlar, ve âni bir hücumla, göz koydukları gemiyi zapt ediyorlardı. Yalnız 1793 Ekim'i ve Kasım'ında onbir Ame-

rikan gemisi, 109 subay ve tayfası korsanların eline düşmüştü. Esirlerden McShane ve Penrose'dan alınan mektuplar, Cezayirdeki Amerikan esirlerinin açıklı halini tasvir etmekte idi. Aynı vechile John Foss'un anlattıklarından da bu hususta enteresan teferruat bulmak mümkündür.

Cezayir'de bu sıralarda, her milletten olmak üzere, 1200 kadar hristiyan esirin bulunduğu meydana çıkıyor. Amerikalı esirler, Birleşik Devletleri Başkanı'na, Kongre'ye ve muhtelif "vekil"lere (States' Secretary) mektuplarla muracaat ederek, kendilerinin kurtarılmasını dilemişlerdi. Portekiz'deki Amerikan elçisine yapılan müracaat üzerine, elçi esirlere yardım için muhtelif vasıtalarla başvurmuş ve Cezayir'deki İsveç konsolusu Skjöldebrand vasıtasıyla para yardımında dahi bulunmuştu.

Bir taraftan Amerikalı tüccarların Akdeniz ticaretine katılmak arzuları, diğer yandan Berberî Korsanlarının Amerikan gemilerini yakalamaları ve mürrettebatının esir edilmeleri ihtimali nazarı itibare alınarak, Amerika ile Fransa arasındaki 17 Eylül 1776 tarihinde bir ittifak muahedesi akdedilirken bile, "Fransız kralının, Amerikan vatandaşlarını Berberî Korsanları tarafından vukubulacak her çeşit hücumlara karşı koruyacağı" maddesi de konmak istenmişti. Mammafi, 6 şubat 1778 de Fransa ile akdedilen "Dostluk ve Ticaret uzlaşması"nda böyle bir madde yoktu. Fakat bu uzlaşmanın VIII. maddesine göre: Fransız kralı, Amerika'nın menfaatine uygun olarak, Berberî Devletleriyle Amerikalılar arasında mutevassıt rolünü üzerine almayı kabullenmişti.

Bu sıralarda Amerikan Kongresni tarafından murahhas sıfatiyle Paris'e gönderilen (Commissioners) Benjamin Franklin, Arthur Lee ve John Adams'ın- Avrupa Devletleriyle münasebet tesis ederken Berberî Devletleriyle (Ocakları) ile de ilgilenecekleri tabii idi. Yukarda temas edildiği gibi, bunun Fransız hükümeti vasıtasıyla yapılabileceği umulmuştu. Halbuki Fransız Dışişleri nazırı Comte de Vergennes ve Bahriye nazırı M. de Sartine ile yapılan temaslardan sonra, kestirme yolun Amerikan hükümetinin doğrudan doğruya Berberî Ocaklarıyla müzakerelere girişmesi olduğu anlaşılmıştı.

John Adams Paris'ten 1783 te Berberî Ocakları ile uzlaşma yapılması uygun olacağını Kongre Başkanına bildirdi. Bu

* Hunter Miller, *Treaties of the United United States II*, p. 8/9.

tavsiye üzerinedir ki, Kongre, Avrupa'da bulunan murahhaslara (Commissioners), yani John Adams, Benjamin Franklin ve Thomas Jefferson'a, Fas, Cezayir, Tunus ve Trablus ile muahede akdetmek salâhiyetini verdi⁵. Murahhaslar, bu sıralarda Paris'te ve Londra'da fazla meşgul olduklarından, bizzat Kuzey Afrika'ya gidemedikleri için, Kongre, onlara kendileri tarafından bir şahsı göndermek hakkını tanıdı. Benjamin Franklin az sonra Amerika'ya dönmüş, Paris'te elçi olarak Jefferson, Londra'da John Adams kalmışlardı.

Jefferson ile Adams, Amerika'nın Paris Başkonsolosu Thomas Barclay'i, Fas Sultanı ile müzakerelere memur ettiler. Cezayire'de, John Lamb adlı bir tüccarın gönderilmesi kararlaştırıldı. Her iki şahıs Kuzey Afrika'ya gönderilmeden önce, Jefferson ve Adams, Avrupalı Devletlerle Berberî Ocakları arasında akdedilen muahedeleri incelemişler ve bunlara göre Barclay ile Lamb'e talimat vermişlerdi.

Fas Sultanı'nın Amerika ile iyi münasebet tesis etmek istediği "Betsey" gemisi olayı ile teyit edilmiş oldu, Nitekim, Barclay Fas'a gelir gelmez hemen müzakerelere başlamak imkânını buldu ve bir ay içinde Fas Sultanı ile Amerika arasında bir muahede akdedilebildi⁶. Bu muahede, Amerika Birleşik Devletleriyle hıristiyan olmıyan bir devlet arasında akdedilen ilk uzlaşma olmak bakımından önemlidir. Yirmibeş maddeden ibaret olan ve elli yıl müddetle akdedilen bu uzlaşma, Amerika için bir çok elverişli madde ihtiva ediyordu. Bunlardan biri de şu mealde idi: "Şayet taraflardan biri başka bir devlet ile harbe tutuşursa, akidlerden diğeri tarafsızlığı muhafaza edecek ve düşmanı destekliyecek hiç bir hareket ihtiyar etmiyecektir"⁷.

Başka bir maddeye göre de: "Her iki tarafa ait gemiler, biri diğerrinin limanında bulduklarında, ihtiyaçları ne ise, görülecekti." "Kazaya uğrayan, veya fırtına tazyığı ile limana sığınmak zorunda kalan gemilere yardım edilecekti". Muahedenin en önemli noktası da: Fas tarafından Amerikalılara "en çok muzaheret gören millet" (the most favored nation) prensibi tatbik edilecekti. Bu esas üzerinde, sonraları, Amerikalılar Türkiye ile akdedecekleri ticaret muahedesinde de ısrar etmişler, hattâ bu yüzden uzlaşma bir kaç yıl gecikmiştir.

⁵ U.S.Diplomatic Cor. I, pp 501-502; Secret Journals III, 536-537; C. O. Paulin, Diplomatic Negotiations of American Naval Officers, 1778-1813. Baltimore 1912, p. 49/50.

⁶ Miller, Treaties of the U.S., Vol. II, 185.

⁷ Aynı y.

Birleşik Devletlerle Fas arasındaki bir harp zuhur ettiği taktirde, harp esirleri köle sayılmıyacaklar, karşılıklı mübadeleye tabi tutulacaklardı. Amerikalılar cinayet işledikleri taktirde, muhakemeleri esnasında (Amerikan) konsoloslarının yardımlarını görecektlerdi. Bu son madde ile, "Kapitülasyonlar"ın esasını teşkileden "exterritoriality" prensibi, kısmen olsa dahi kabul ettirilmiş oluyordu.

Fas ile muahede akdedilirken Amerikalılar çok az masraf yapmışlardı; gerek hediye ve gerek başka fasıldan fazla bir masraf yapmak mecburiyeti hasıl olmamıştı. Amerikalılar tarafında bu münasebetle Fas Sultanı'na her ne şekilde olursa olsun bir "vergi" (tribute) ödenmesi asla bahis konusu olmamıştı. 28 Haziran 1786 tarihinde akdedilen ve aslı arapça olan bu muahede⁸, Amerikan Senatosu tarafından 18 Temmuz 1787 tarihinde tasdik edildi ve hemen tatbıkına başlandı. Barclay, bu suretle, ödevini tam bir başarı ile sonuçlandırmış ve Amerikalılara Fas Sultanı ülkesinde güvenle alış-veriş yapmak imkânlarını sağlamış oldu. Kongre bundan dolayı kendisine bir teşekkürde bulunmak kararını aldı.

Amerika Birleşik Devletleriyle Fas arasında akdedilen bu uzlaşma her hangi bir büyük değişikliğe maruz kalmaksızın devam ettirilmiş ve Amerikalıların diğer Berberî Ocakları ile münasebet tesisi yolunda mühim bir basamak teşkil etmiştir. Mamafih, az sonra görüleceği veçhile, Cezayir, Tunus ve Trablus-u garb münasebetlerinin tesisi ve muahedelerin yapılabilmesi işi, Fas'a nisbetle hem geç, hem çok daha güç olmuştur.

CEZAYİR VE TRABLUS İLE MÜZAKERELER

Cezayir "Dayı"sı ile müzakerelere görevlendirilen John Lamb, bir müddettenberi Berberilerle alış-veriş yapmış ve bu memleketler hakkında az veya çok bilgi sahibi olmakla beraber, diplomatik faaliyet için elverişli bir kimse değildi; İngilizceden başka bir dil bilmediğinden, müzakerelerde daima tercümanlara müracaat etmek mecburiyetinde idi. Halbuki "Korsanlar"dan çoğu İspanyolcaya vakıf olduklarından, bunlarla müzakereye girişenlerin behemehal İspanyolca bilmesi gerekiyordu. Zaten Adams ve Jefferson'un Lamb'e fazla güvenmedikleri, ve kendisinin ancak Kongre tarafından tavsiye

⁸ *Treaties of the U.S.*, Vol. II, pp 186-227 (Arapça metin ve İngilizce tercümesi).

edilmiş olmasından ötürü böyle bir işte kullanmak zorunda kaldıkları biliniyor. Bunun içindir ki, Lamb'in yanına işten anlayan ve murahhasların (Commissioners) güvenini haiz olan Randall adlı bir kâtib yardımcı olarak verilmişti.

Lamb, 25 Mart 1786 tarihinde Cezayir'e vardı ve Dayı Muhammed ile müzakerelere başladı. Cezayir korsanlarının 1785 Temmuzunda "Maria" ve "Dauphin" adlı iki Amerikan gemisini ve 21 kişiden mürekkep tayfasını esir sıfatıyla alıp götürdüklerini söylemiştik. Müzakerelerin başında her şeyden önce bu tutsakların salıverilmesi konusu görüşülmüştü. Cezayir Dayı'sı "George Washington'un şahsına ve umumiyetle Amerikalılara karşı beslediği hayranlık hislerini" ifade etmekle beraber, tutsaklar meselerinde Lamb'e gayet ağır şartlar koymağa başladı. Buna göre: Cezayirliler, esir edilen 21 Amerikalı gemicinin serbest bırakılmasının 60 bin doların ödenmesine bağlı olacağını söylemekte idiler. Ortalama hesapla beher Amerikalı 2800 dolar, düşüyordu; halbuki Lamb her kişi için 200 dolar teklif etti.

Bu durum karşısında her hangi bir anlaşmaya varılması imkânsız olduğundan, müzakerelerin devamı füzulî telâkki edilmiş, ve Lamb az sonra İspanya'ya hareket etmişti. John Adams, müzakereler hakkında bizzat izahatta bulunmak üzere Lamb'ın Amerika'ya gitmesini istediye de, Lamb hastalığını ileri sürerek bu teklifi reddetti ve az sonra müzakereci görevinden de istifa etti. Amerika Birleşik Devletleri ile Cezayir arasında bir anlaşmaya varmak teşebbüsü, bu suretle, Dayı'nın fazla talepleri karşısında akim kalmış oldu⁹.

Amerikalılar arasında hâkim olan telâkkiye göre, Avrupalı Devletler ve bunların Cezayirdeki mümessilleri, Amerikalıların Dayı ile müzakereleri karşısında ya büsbütün kayıtsız kalmışlar, veya bilâkis bunların çoğu Amerikalılar aleyhinde faaliyete bulunmuşlardır. İngilizlerin, Amerika ile Cezayir arasında daha temas başlamadan önce menfi bir durum aldıkları görülüyor.

1783 te Lord Sheffield tarafından Amerikan ticaretine ait çıkarılan bir risalede¹⁰ serdedilen görüş bunu ifade etmektedir. Lord Sheffield bu münasebetle şunları yazmıştı: "Amerikan Devletlerinin Akdenizde tam bir serbest ticaret yapabilmeleri imkânsızdır; büyük deniz Devletlerinden herhangi birisinin Amerikalıları Berberî Devletlerine

⁹ G.W. Allen, *Our Navy and the Barbary Corsairs*. New York, 1905, p. 30.

¹⁰ *Commerce of the American States*, 2 ed. London, 1783, pp 115.

karşı himaye etmeleri menfaatlerine uygun düşmeyecektir. Eğer (bu deniz devletleri) menfaatlerini müdrikseler, Amerikalıları böyle bir çareye teşvik etmemelidirler. Berberî Devletlerinin deniz devletleri için faydalı oldukları aşikârdır. Eğer Berberî Devletleri (Ocakları) ezilir (ortadan kaldırılırsa), küçük İtalyan Devletlerinin ve başkalarının taşıt ticaret (gemileri) herkesinkinden fazla olacaktır. Geçenlerde müşahede edilen silahlı tarafsızlık siyasetini terviç etmekle Fransızların bundan daha fena bir siyaset takibedemeyecekleri aşikârdır. Büyük Devletler için Berberî Devletlerinin (mevcudiyeti)ne kadar faydalı ise, silahlı tarafsızlık usulü de okadar zararlıdır. Amerikalılar donanmaya malik bulunmadıklarından, kendilerini Berberî Korsanlarından korumağa muktedir olamayacaklardır.”¹¹

Cezayirdeki İngiliz ajanlarının “Korsanlar”a Amerikalı gemiler hakkında bilgi verdikleri bile iddia edilmektedir. Londra’daki tüccar mahfillerinde, hattâ, “Eğer Cezayir korsanları bulunmasaydılar, İngiltere’nin menfaati icabı böyle bir korsan ocağı yaratmak olacaktı” kabilinden sözler dolaştığı naklediliyor. Yalnız İngiltere’nin değil, Fransızlar ve İspanyolların da, Amerikalıların Akdeniz’e sokulmalarına mani olmağa çalıştıkları da anlaşılmaktadır. Cezayirde esir olarak tutulan Kaptan O’Brien, 24 Haziran 1790 tarihli Carmichael adlı bir Amerikalıya yazdığı mektubunda Cezayir Dış İşleri vekilinden naklen şunları bildirmişti: “Amerikalıların kendilerini Britanya’nın tehakkümünden kurtarmalarını müteakip, İngilizler Cezayirlilerden Amerika ile bir uzlaşma yapmamaları ricasında bulunmuşlar, Fransız konsolosu ve İspanyol elçisi de aynı ricada bulunmuştu”. Bu hususta açık bir delil göstermek müşkül olmakla beraber, Amerikan mahfillerinde İngilizlerin entrikalar çevirdiklerine ihtimal verilmişti. Lamb Cezayir’de müzakerelerde bulunurken, İspanyolların bu teşebbüse karşı kayıtsız, İngiliz ve Fransız konsoloslarının da nazik davrandıklarını kaydediyor.

1786 yılı yazın, Trablus Bey’inden Abdurrahman adlı bir elçi Londra’ya gelmişti. İngiliz paytahtında bulunan yabancı Devletler elçileri Abdurrahman’a nezaket ziyaretleri yaptıkları halde, Londra’daki Amerikan elçisi John Adams ona kartını bırakmamıştı. Trablus elçisi, bazı vasıtalarla, John Adams’ın bu ihmalinden ötürü hayretini ifade etmiş, fakat “Amerika ile Trablus arasında harp hali olmakla,

¹¹ Allen, *Our Navy and the Barbary Corsairs*, p 26/27.

bu ihmalin sebebi kolayca izahedilebileceğini” söylemiş ve “Amerika tarafından senevi 100,000 dolar “vergi” ödendiği takdirde, barış yapılabilceği” haberini John Adams’a ulaştırmıştı¹².

John Adams bu haber üzerine Abdurrahman’ı ziyaret etmek mecburiyetinde kaldı; ziyaret esnasında Amerika ile Trablus arasında bir barış akdi için müzakerelerin başlaması gerektiği de bahis konusu oldu. Abdurrahman’ın dediğine göre: “Berberî Devletleri (Ocakları)” ve Türkiye Akdenizin sahibi olmaları hasebiyle, bir ahidname olmaksızın kimseye buralarda seyr-i sefere müsaade edilemezdi”¹³. Bu suretle Amerikalı bir diplomata ilk defa olarak, Amerikalı tüccarların güvenle ticaret yapabilmelerinin Osmanlı Devleti ile bir anlaşma akdine bağlı olduğu söylenmiş oldu.

Adams, Trablus elçisiyle daha sonraki görüşmelerinde Berberî Devletleriyle muahede akdinin maddî şartları hakkında bir fikir edinmek fırsatını buldu. Abdurrahman’ın teklifine göre: Amerika, Trablus ile ya ebedî bir barış yapabilecek, veya bir kaç yıl için mütareke akdetmekle yetinebilecekti. Ebedî barış Amerika’ya ancak 30 bin gine’ye (guines) mal olacağı halde, birçok kârlı tarafı ihtiva edecekti. Hem de bu meblâğı birden ödemeye lüzum hasıl olmayacaktı; ilk yılda 12,5 bin gine, sonra her yıl 3-er bin gine ödemekle böyle bir anlaşma yapılabilecekti.

Elçi Abdurrahman komisyon olarak kendisine 3 bin gine istiyordu. Yıllık anlaşma (yani mütareke) yapıldığı takdirde Amerika hükümeti Trablus Beyine 12,5 bin gine ve Abdurrahman’a da % 10 komisyon verecekti. Adams, Trablus elçisi tarafından bildirilen meblâğın çok olduğunu söyleyince, elçi “Trablusluların bundan aşağı bir fiyatla hiç bir zaman barış akdetmediklerini”, Tunus ile Fas’ın da aşağı yukarı bu şartları ileri süreceklerini, Cezayir Beyi’nin ise daha büyük taleplerde bulunacağını beyan etti.

John Adams bu mesele hakkında danışmak için Paristen Jefferson’u çağırdı; Jefferson ve Adams Abdurrahman ile bir defa daha buluşup görüştüler. Fakat Trablus elçisinin şartlarında her hangi bir indirme olmadığından - Amerika ile Trablus arasında bir barış bağlanması hususunda teşebbüse girişmek mümkün olmadı. Çünkü murahhasların (Commissioners) elindeki para, Trablus elçisinin talebettiği meb-

¹² Allen, p. 31.

¹³ Aynı y.

lâğ karşısında "bir kova suya nisbetle bir damla" kabilinden idi. Adams durumu bildirerek Kongre'ye bir rapor gönderdi ve tamamlayıcı talimat istedi. Adams ve Jefferson, Washington'a yolladıkları yazılarında Berberî Devletleriyle behemehal bir uzlaşma yapılmasını ileri sürmüşlerdi.

Böyle bir uzlaşmanın ancak "vergi" ödemeyi kabul etmekle mümkün olacağı hem Lamb'in Cezayir Beyi ile âkim kalan anlaşma teşebbüsünden, hem de Londra'da Abdurrahman ile temaslardan açıkça anlaşılmıştı. Nitekim Berberî Korsanları ile muahede akdetmiş olan bütün Avrupalı Devletlerin şu veya bu şekilde "vergi" ödedikleri meydanda idi. 1786 da Cezayir'de bulunan Amerikalı esirlerden birinin Jefferson'a yazdığı bir mektubunda bu husus belirtilmiş ve "İngilizlerin, Fransız, Hollandalı, İsveçlilerin ve bütün diğer milletlerin Cezayir'e vergi verdikleri" yazılmıştı¹⁴.

Hollandalılar, daha 1712 de, ancak büyük bir yekûn tutan "hediye" (toplar) vermek suretiyle Cezayir ile bir barış akdedebilmişlerdi. İngilizler, bütün diğer milletlere nisbetle daha az masrafla Cezayir ile uzlaşabildikleriyle öğünmelerine rağmen, onlar da 1759 dan 1786 ya kadar Bey'e 24,000 sterling kıymetinde "hediye" vermek mecburiyetinde kalmışlardı. İspanyollar, 1785 te, Cezayir ile barış akdedebilmek için önemli bir yekûn tutan bir meblâğ teklifinde bulunmuşlardı. Avusturya, 1784te Berberîlerle bir uzlaşma yapabilmek için "vergi" ödemeyi kabul etmişti. İsveçliler ve Venedikliler de "hediye" (vergi) vermeden uzlaşma yapamamışlardı. Bütün bu misaller Amerikalıların da ancak muayyen bir "vergi" ödemek esasını kabul ettikleri taktirde Berberîlerle bir barış akdedebileceklerini ortaya koymuş bulunuyordu. Meselenin en önemli noktası: Bu "vergi"nin miktarının mümkün mertebe az olarak tesbiti idi. Kongre'nin bu sıralarda para bakımından sıkıntı çekmekte olması, Cezayir ile anlaşmak ve oradaki Amerikan esirlerini kurtarmak yolunda faaliyete geçmek işini boyuna geciktirmekte idi¹⁵.

Kongre mahfillerinde Berberî Ocaklarıyla bir uzlaşmaya varılması istenirken, Osmanlı Devleti ile de münasebet tesisi arzu edilmekte idi. Bu hususta Fransız hükümetinin arabuluculuk görevini üzerine alacağı zannedilmişti. Paris'teki Amerikan elçisi Jefferson, Fran-

¹⁴ R. W. Irwin, *The Diplomatic Relations of the United States with Barbary Powers*, 1776-1816. Chapel Hill, N.C. 1931, p.12.

¹⁵ *Diplomatic Corresp.* I, 604-608; Allen, p. 34.

sız Dışişleri nazırı Comte de Vergennes'in bu bapta görüşünü öğrenmiş ve temasları hakkında hükümetini aydınlatmıştı. De Vergennes'in dediğine göre: Babıâli ile uzlaşma yapılırsa dahi, Cezayir ile muahede akdi Amerikalılara daha ucuza mal olmayacaktı. Amerikan hükümetinin bu cevabı karşısında şimdilik Türkiye ile münasebet kurulması teşebbüsünden vazgeçtiği görülüyor.

Berberî Ocaklarıyla münasebet tesisinin yolları hakkında, bu işe memur edilen Amerikan "murahtasları" (Commissioners) Adams ve Jefferson arasında görüş ayrılığı vardı. Adams'a, göre, bu müzakerelerle, yani barış yolu ile "Korsanlar"ın istedikleri "hediye" (vergi)nin tediyesini kabul etmekle mümkün olacaktı; meselelerin bu tarzda hallinin netice iytibariyle Amerika için kârlı olacağı kanaatinde idi. Jefferson ise böyle bir halin Amerikalılar için izzet-nefis kırıcı olduğunu ve Berberî Korsanlarına karşı kuvvet kullanmak, onları Amerika ile anlaşmağa zorlamanın hem şerefli hem de faydalı olacağı fikrinde idi. Londra'da bulunan Adams ile, Paris'te kalan Jefferson arasında bu hususta uzun boylu bir yazışma oldu¹⁶. Jefferson, hattâ, Berberî sahillerini daimî bir abluka altında bulundurmaya düşünüyor ve bu maksadla milletlerarası bir flotilya meydana getirilmesini tasarlıyordu. Fakat böyle bir deniz kuvveti teşkil etmek o sıralarda imkânsız olduğundan, Jefferson'un, haddizatında doğru olan, bu plânı tatbik edilemezdi. Dolayısıyla, Adams'ın dediği gibi, "Berberî Devletlerini tatmin etmek suretiyle" bir uzlaşma yapmak lâzım-gelecekti. Cezayir'deki Amerikan esirlerinin bir an önce kurtarılmaları zarureti de bu görüşün kabulünü zorlamakta idi.

Jefferson'un 1789 da Paris'ten Amerika'ya dönmesi üzerine, Berberî Ocakları ile münasebetler kurulması meselesi ile Adams'ın meşgul olması icabetti. Fransa İhtilâli'nin patlak vermesi, 1776 da Amerika ile Fransa arasında akdedilen anlaşmada belirtilmiş olmasına rağmen, Fransız hükümetinin Amerika ile Berberî Ocakları arasında arabulucu rolünü almasına mani olmuştu. Amerika hükümeti, bu defa, Cezayir ve diğer korsan Devletler (Ocaklar) ile doğrudan doğruya müzakereye girişmek ve bir hall çaresi bulmak mecburiyetinde kalmıştı. Jefferson'un o sıralarda Dışişleri Vekili (Secretary of State) makamına getirilmiş olması ise, Amerikan hükümetinin Berberî Ocakları na karşı "kuvvet politikasına" başvuracağını da tazammum eder gibiydi.

¹⁶ Allen, pp. 35-39.

CEZAYİR İLE BARIŞ

(1795-1797)

Jefferson, Paris'ten hareketinden önce, 1787 de, Paris teki "Mathurinler" ile (Hıristiyan esirleri kurtarmak veya durumlarını iyileştirmek maksadıyla 1199 da Pariste kurulan keşiş teşkilâtı) temasa gelmiş, ve Cezayir'deki Amerikan esirlerinin kurtuluş parası ödenmek suretiyle serbest bırakılmaları imkânlarını aramak üzere bu teşkilât mensupları ile görüşmelerde bulunmuştu. "Mathurinler" de bunun üzerine faaliyete geçmişler ve bazı müsbet neticeler elde etmişlerdi. Jefferson, bu bapta malûmatı 1790 yılının tam sonunda Cumhur Başkanı Washington'a sundu; aynı zamanda Akdeniz ticareti konusuna ait ikinci bir raporunu da Kongre'ye arzetti¹⁷. Başkan Washington da 30 Aralık 1790 tarihinde Kongre'ye gönderdiği mesajında Cezayir'deki esirler meselesini ortaya koydu ve bunların kurtarılmaları gerektiğini belirtti. Bu münasebetle seçilen komisyonun fikrine göre: Akdenizdeki Amerikan menfaatlerinin korunması ancak Berberî sahillerine bir donanma göndermekle mümkün olacaktı. Fakat bunun gerçekleştirilmesi uzun bir zaman istediğinden, Kongre derhal harekete geçecek bir durumda değildi. Dolayısıyla hemen bu meselenin halline yarayacak çareler arayıp bulmak mecburiyeti hasıl olmuştu.

Bu sıralarda Cezayir'den alınan haberler, durumun Amerika ile bir anlaşmaya varılmasına müsait bir manzara arzettiği merkezinde idi. Esirlerden O'Brien'den gelen bir mektupta bildirildiği veçhile "Amerika'nın Cezayir'deki en büyük düşmanı olan Fransızlar, İspanyollar ve bilhassa İngilizler nüfuzlarını kaybetmişler, mübalâgah talepleriyle 1786 da bir uzlaşmaya varılmasına imkân bırakmamış olan Dayı Mehmed (Muhammed) ölmüş, ve Amerikalara karşı daha müsait davranacağı anlaşılan Hasan Paşa "Dayı" seçilmişti.

O'Brien'in yazdığına göre: Cezayirlilerin Amerikan esirleri karşılığı 34,500 dolar, ve barış akdi için de 50 veya 60 bin dolar istemeleri muhtemeldi. Bu bilgi üzerine Amerikan hükümeti harekete geçti ve Başkan Washington, 8 Mayıs 1792 de Senato'dan şu maddelerin tasvib

¹⁷ Bu raporlar: *State Papers* X,41. *Foreign Relations* I,100, 104; G.W. Allen, *Our Navy*, p. 43.

edilip edilmeyeceğini sordu: 1) Cezayirdeki Amerikan esirlerinin kurtuluş parası olmak üzere 40 bin ödenmek şartıyla Cezayir ile bir anlaşma yapılması; 2) Muahede akdi masrafları kabilinden 25 bin doları geçmemek şartıyla, bir miktar meblâğ ödenmesi, ve her yıl aynı miktarda para verilmek üzere Cezayir hükümeti ile uzlaşmanın akdi.

Senato bu soruya müsbet cevap verdi ve hattâ barış akdi için verilmesi gereken paranın 40 bin dolar olabileceğini ve Cezayir'e ödenecek yıllık parayı da 25 bin dolar olarak kabul etti. Bu suretle Cezayir korsanlarına para ödemek suretiyle müzakerelere girişmek esası Amerikan hükümetince kabul edilmiş oldu¹⁸. Tunus ve Trablus Beyleriyle de münasebete girişmek muvafık görüldü; Cezayir, Tunus ve Trablus ile sulh akdi masrafı, toptan 100 bin dolar olarak tesbit edilmişti¹⁹. Kongre aynı gün bu esasları tasvible kalmadı, Cezayir ile müzakerelere John Paul Jones'i tayin etti; masraf olarak ta 50 bin dolar tutan tahsisat ta onaylandı.

Jones'in hareket tarzını tayin eden bir talimatname hazırlanmıştı²⁰; bunlar kendisine sonradan ulaştırılmak üzere, Londradaki Amerikan elçisi Pinckney'e gönderildi; fakat Jones'in tayininden az sonra ölümü üzerine Cezayir'e gönderilmesi için başka birinin bulunması lâzımgeldi. Bu defa, vaktiyle, 1786 da Fas ile muvaffakiyetli bir uzlaşma yapmış olan Thomas Barclay, Cezayir'e gitmeğe memur edildi. Fakat Barclay, talimatı almadan, Lizbon'da vefat etti. Bunun üzerine, Amerika'nın Portekiz elçisi David Humphreys bu işe memur edildi. Yüzbaşı Kaptan Nathanael Cutting, kâtib sıfatı ile Humphreys'e yardım edecekti. Bazı gecikmelerden sonra, Humphreys ve yardımcısı Cezayir'e gitmek üzere Lizbon'dan hareket ettiler. Cebelüttarik'a varınca, Cezayir ile Portekiz arasında, uzun zamandanberi devamedip gelen harp durumunun, nihayet bir uzlaşma ile sona erdiğini öğrendiler. Derken Cezayir Dayı'sından Amerikan murahhaslarını hiç bir surette kabul etmeyeceğine dair katî bir haber alındı. Bununla müzakere işi yeniden bir çıkmaza girmiş oldu.

Cezayir'deki İngiliz konsolosu Logie'nin tivasutu ve teşviki ile Cezayir Dayısı'nın Portekiz ile 1793 te akdettiği mütareke, Lizbon'da

¹⁸ *American State Papers, Foreign Relations, I,296; Irwin, The Diplomatic Relations...* p. 55/56.

¹⁹ Allen, *Our Navy...*p.45.

²⁰ *State Papers, For. Rel. I, 292.*

bulunan Amerikan diplomatik mahfillerinde, İngiltere'nin Amerika'ya karşı oynadığı kötü bir oyun diye telâkki edilmişti. Hattâ Logie'nin doğrudan doğruya Cezayir'lileri Amerikalılar aleyhine teşvik ettiği, "korsan"lara Amerikan gemisi hakkında malûmat verdiği dahi iddia edilmiştir. Çünkü, Portekiz'le uzlaşma yapıldıktan sonra, Cezayir korsanları serbetçe Atlantik Okyanusuna çıkabiliyorlar ve buralarda rastladıkları Amerikan gemilerine hücum etmek imkân ve fırsatını elde ediyorlardı. Bunun böyle olacağı ta baştan belli olduğundan-Cebellüttarik'a gelmiş olan Amerikan murahhas'ı Humphreys, Amerikan ticaret gemilerini Akdeniz sahasına yaklaşmamalarını ihtar mecburiyetinde kalmıştı. Fakat bu ihtara bakmaksızın birçok Amerikan gemisi denize açılmış ve Portekiz sahillerine yaklaşmışlardı. Çok geçmeden bu gemiler Cezayir korsanlarına hedef olmağa başladılar. Yalnız 1793 yılının Ekim ve Kasım aylarında korsanlar Septe Boğazının ötesinde 11 aded Amerikan gemisini yakaladılar ve neticede Cezayir'deki esirlerin adedi 119 kişiye yükseldi. Bu durum ile Amerikan Akdeniz ticaretine önemli bir darbe indirilmiş, gemilerin sigortası - 10 % dan 30 % a çıkmıştı.

Humphreys bu durum karşısında Cezayir'deki İsveç konsolosu Skjöldebrand vasıtası ile Dayı ile anlaşmak yolları aradı; İsveç konsolosu doğrudan doğruya harekete geçmeğe cesaret edemedi ve biraderini bu işe memur etti. Fakat Cezayir Dayı'sı Amerikalılarla anlaşmak lâfını dinlemek bile istemiyor, Amerikalılarla uzlaştığı takdirde korsanlarına "iş" kalmayacağını, bu yüzden kendisinin "yerinden indirileceğini" iddia ediyordu. Bu haber üzerine Humphreys Cezayir ile bir uzlaşma yapılamıyacağına kanaat getirdi ve Lizbon'a döndü. Bu yoldaki başarısızlık haberi Amerika'ya ulaşınca gerek Kongre üyeleri ve gerek tüccarlar arasında İngiltere aleyhinde birçok söze sebebiyet verdi. Kongre üyelerinden birçoğu, bu Portekiz-Cezayir anlaşmasının Amerika Birleşik Devletleri aleyhinde çevrilen bir İngiliz entrikası olduğunu "İngilizlerin geliştirmekte olan Amerikan ticaretini kışkırttıklarını, Cezayir korsanlarını Amerikalılar aleyhine kışkırttıkları" hakkında bir takım beyanatta dahi bulundular²¹. Hele gazetelerde İngiltere aleyhinde çok şiddetli yazılar çıkmakta, Cezayir korsanları "Britanya'nın buldog-köpekleri" diye vasıflandırılmakta, mezkûr mütareke-

²¹ Debates and Proceedings in Congress, 2, Dec.1793-3 March 1794; Irwin, *The Diplom. Relations*, p.62.

nin “Amerikan hürriyetini yıkmağa matuf Britanya hükümetinin namussuzca ve şeytanca bir plân olduğu”²² iddia edilmekte idi.

1794 yılının başlarında, Kongre müzakerelerinde Cezayir ile iyi münasebet tesisi meselesi epey hararetle münakaşalara yol açtı. Birçok hatib, Amerikan ticaretinin korunması için kuvvetli bir donanma vücuda getirilmesi gerektiği üzerinde durdular; bu görüşe bazı sivrilmiş şahıslar karşı geldiler; donanmaya yapılacak masrafın fazlalığı, “bunun yalnız “Korsanlar”la değil, bazı büyük devletlerle de deniz harbine tutuşmağa yol açacağı” ileri sürüldü (bilhassa İngiltere kasdedilmişti). Mamafih Amerikan ticaret gemilerinin donanma tarafından korunması görüşü üstün geldi ve 27 mart 1794 tarihli bir kanunla Amerikan Cumhur Başkanına 688,888 dolar harcayarak harp gemileri inşa hakkı ve selâhiyeti verildi²³. Pennsylvania’lı Joshua Humphreys adında çok faal ve becerikli bir gemi yapıcısı bu işi üzerine aldı ve hemen harp gemilerinin inşaatına başlandı. Yapılacak harp gemileri en az 36şar topla teçhiz edileceklerdi. İhtilâl zamanındaki donanma yerine yeni tipte bir donanma meydana getirilmiş olacaktı. Bununla modern Amerikan deniz kuvvetlerinin temeli atılmış bulunuyordu²⁴.

Bir taraftan donanma inşaatı için hazırlıklar yapılırken, diğer yandan Amerikan Dışişleri Dairesi Cezayir ile münasebet tesisi yolunda yeniden harekete geçmişti. Temmuz 1794 te Dışişleri Vekili tarafından, Lizbon’daki elçi Humphreys’e gönderilen bir yazı ile, elçinin Cezayir Dayısı ile müzakerelere girişmek üzere vasıta araması gerektiği, muahede akdi masrafları ve 119 Amerikan esirinin kurtuluş parası olarak ta 800,000 dolar harcayabileceği bildirildi. Humphreys bunun üzerine Cezayir’deki İsveç elçisinin biraderini Dayı ile görüşmeğe memur etti. Fakat Dayı’dan “böyle bir teşebbüsün Amerika’ya çok pahalıya mal olacağı” öğrenildi. Cezayirdeki Amerikan esirlerinden J. L. Catchcart, “Birleşik Devletlerin Dayı’ya 500,000 dolar verebileceğini” söylediği zaman, Dayı Hasan Paşa, “bu kadarlık bir masraf yapılması düşünülüyorsa, Humphreys’in Cezayir’e gelmek zahmetine katılmaması

²² “General Advertiser”, Jan. 7, 1794.

²³ *Debates of Congress*, (New York, 1857) I,473-482; Allen, p. 49; *Naval Documents. Barbary Wars*, Vol. I, (Washington 1939) pp. 60/61: Concerning Naval Force adequate to protection of Commerce of the United States against Algiers. Communicated to the House of Representatives 20 Jan. 1794.

²⁴ G.W. Allen, *Our Navy...* p.p. 65-66; *Naval Documents, Barbary Wars*, I, 69/70: An Act to provide a Naval Armament.

gerektiğini" beyanla, gelecek murahhasın maruz kalacağı talepleri önceden bilmesini temin maksadıyla, Dayı tarafından istenilecek paranın yekûnu bildirildi. O'Brien vasıtasıyla Humphreys'e ulaştırılan bu habere göre, Dayı esirlerin ve barışın karşılığı olarak tam 2,435,000 dolar istiyordu. Halbuki Amerikan hükümeti böyle bir masrafı asla tasavvur etmiyordu.

Cezayir tarafından böyle fazla bir talep yapılmasına rağmen Amerikan hükümeti müzakerelere girişmek arzusundan vazgeçmedi. Humphreys kısa bir zaman için Amerika'ya döndüğü zaman (1794 sonu), kendisine Dayı ile müzakereye girişmesi için talimat verildi. Cezayir'e murahhas olarak Donaldson gidecekti. Humphreys ise bu müzakereleri Paris'ten idare edecek, ve lâzımgelirse Joel Barlow adlı bir zat Donaldson'un yardımcısı olacaktı. Donaldson, 3 Eylül 1795 tarihinde Cezayir'e vasil oldu, ve hemen ertesi gün Dayı Hasan Paşa ile müzakerelere girişti. İsveç konsolosunun biraderi P. E. Skjöldebrand, Yahudi olan Bacri adlı Cezayir'deki biri, ve Amerikan esirlerinden O'Brien müşavir sıfatıyla konuşmalara katıldılar. Dayı'nın ilk talebi 2, 247,000 dolardı; Donaldson ise buna karşılık ancak 543,000 dolar teklifinde bulundu. Az sonra Dayı, 982,000 dolar ile tatmin edileceğini söyledi; Amerikan murahhası ise ancak 585,000 dolar verebileceğini kat'i bir lisanla beyan etti. Yeni bir pazarlıktan sonra nihayet uzlaşmağa varılabildi. Buna göre: Amerikan hükümeti Cezayir Dayı'sına toptan 642,000 dolar ödeyecek ve bundan böyle her sene 12 bin Cezayir altını, yani 216,000 dolar "seneviye" (vergi) veya bunun tutarı mühimmat ve deniz inşaat malzemesi şeklinde tediye edilecekti²⁵. Bu esas üzerine 21 Safer 1210 Hicrî (5 Eylül 1795) tarihinde Cezayir ile Amerika Birleşik Devletleri arasında barış anlaşması imzalandı. Türkçe olarak yazılan ve 22 fasıl (maddeden), ibaret olan bu muahede ile Amerika, tarihinde ilk ve son defa olmak üzere, yabancı bir devlete "vergi" (Türkçe tabirile: "seneviye") ödemeyi kabul etmiş oldu²⁶.

Uzlaşmanın akdinden sonra, para ödenmesi husunda bazı müşkülât çıktı ve az daha Dayı harple tehdid ettiysede, neticede her şey

²⁵ Muahede metni "giriş" kısmı.

²⁶ Muahedenin ash Washington'da Amerika Devlet Arşivinde (National Archives of the United States) muhafaza edilmektedir, ve o zaman yapılan İngilizce tercümesi de mevcuttur. Muahedenin faksimelesi ve tercümesi, ve sonraki ekleri basılmıştır: Hunter Miller, *Treaties... of the U.S. I* (Washington 1939) pp 276-317.

tatlıya bağlanarak, barış korunabildi. Amerikalı esirler, kurtuluş paraları ödendikten sonra serbest bırakıldılar. Dayı Hasan Paşaya ve uzlaşma yapılırken hizmetleri dokunanlara hediyeler verildi. Bu muahede akdinin Amerika Birleşik Devletlerine 1,000,000 dolardan fazlaya mal olduğu, ve Amerikalıların bütün diğer Avrupalı devletler mümes-sillerinden çok daha cömert davrandıkları biliniyor. Bu cihet ise Avrupalıların hiç de hoşlarına gitmemiştir; çünkü fena bir misal teşkil ederek, Cezayirlilerin fazla taleplerine yol açabilcekti. Cezayir Dayısı da bu yeni uzlaşmadan fazlasıyla memnun kalmış ve orada bulunan Barlow'a, Amerikalıları memnun edecek her türlü hizmette buluna-cağını bile beyan etmişti. Barlow, bunu fırsat bilerek, Dayı'nın Amerika ile Tunus ve Trablus arasında birer uzlaşma yapmasında yardımını rica etti. Dayı buna derhal muvafakle bu yolda nüfuzunu kullanacağını, ve adları geçen Bey'lere mektup yazacağını vâdetti. Bu müddet zarfında Paris'te bulunan Humphreys, 1795 yılı Kasım sonunda muahedeyi tasvib etti ve Amerika Dışişleri dairesine (Secretary of State) yolladı; Senato da bu uzlaşmayı 2 Mart 1796 tarihli oturumunda tasdik etti.

Bu suretle, 1786 danberi teşebbüs edilen ve bir türlü neticelenmi-yen bu müzakereler, nihayet dokuz yıl sonra, Amerikalıların "vergi" "seneviye" (tribute) ödemeyi kabulleri ve bir milyon dolardan fazla para harcamaları pahasında olsa dahi müsbet bir şekilde bitmiş oldu. Cezayir korsanlarının yapageldikleri zarar, Amerikan ticaretinin bu yüzden uğradığı kayıplar hemen hemen bütün Avrupalı Devletlerin, Cezayir Dayısı'na "hediye" sunmak veya "vergi" kabilinden külliyatlı miktarda para ödemeleri göz önünde tutulursa, Amerika için bu "vergi" bir âr, izzeti-nefis kırıcı bir hal çaresi teşkiletmiyordu; bu hal çaresi o zamanki şartlara göre "Korsanlar" ile anlaşmak için tamamıyla normal bir hareket telâkki ediliyordu. Yine bu Cezayir korsanları yüzünden Amerikan donanmasının yeni baştan kurulması-na yol açılmış ve bu sayede Amerikan ticareti, Amerikan prestijini ve güvenini ilerisi için geniş imkânlar açılmıştı. Diğer yandan Cezayir Korsanları, Dayı ve diğer erkân Amerika Birleşik Devletleriyle anlaşmadan büyük maddî menfaatler elde etmişler ve birçok hususta tatmin edilmişlerdi. Amerikan- Cezayir anlaşmasının Osmanlı Padişahı tarafından tasvib edilip-edilmediği hakkında açık bir kayıd olmamakla beraber, Devlet-i aliyenin buna itiraz etmediği ve dolayısıyla tasvib ettiği hükmüne varıldığı anlaşılıyor. Cezayir -Amerika anlaş-

ması naticesinde Amerikan ticaret gemileri Akdeniz'de nisbeten emin bir şekilde seryisefer imkânları sağlanmış olduğu gibi, Osmanlı memalikinun diğer ülkeleri ile de münasebetlere yol açılmış oldu.

TRABLUS VE TUNUS İLE UZLAŞMALAR

(1797-1798)

Fas ile Cezayir'den sonra Amerika için Berberî Devletlerinden (Ocaklarından) Trablus ve Tunus ile anlaşmak sırası geldi. Zaten Cezayir Dayısı Hasan Paşa bu hususta muzaharette bulunacağını vâdetmişti; dolayısıyla Amerikalıların bu iki Ocak ile anlaşmakta fazla bir müşkülâta maruz kalmayacakları sanılıyordu. Halbuki hakikatte pek öyle olmadı. Trablus Beyi Yusuf Karamanlı'nın çok harpcı ve ambisyon sahibi bir kimse olması hasebiyle, kendisiyle anlaşmak pek kolay olmayacaktı.

1796 Eylûlünde Trablus korsanları iki Amerikan gemisini yakalayıp Trablus limanına alıp götürmüşlerdi. Mamafih bunlardan biri -"Sophia" adlı gemi- Cezayir Dayısı'nın verdiği "yol kâğıdı"nı haiz bulunduğundan, salıverilmişti. Amerikan gemilerinin taarruza uğraması üzerine, hâmilik rolünü bilfiil oynamak fırsatını bulan Dayı Hasan, Paşa, Trablus Beyine sert bir mektup göndererek 40 bin karşılığında Amerikalılarla bir uzlaşma yapmasını talep etti. Bunun üzerinedir ki, 1796 yılı ekiminde, Kaptan O'Brien Yusuf Karamanlı ile müzakerelerde, bulunmak maksadiyle Trablusa hareket etti. Buraya varınca Yahudi tüccarlarından Fafra'yı ile ve Fransız, İsveç, Danimarka ve İspanyol konsolosları ile temas ettikten sonra, Trablus Beyi ile müzakerelere girişti.

Amerikalıların Cezayir Dayısı ile "dostluk" tesis etmeleri ve Hasan Paşa'ya bol miktarda para vermiş olmaları Trablus Beyi Yusuf Karamanlı'nın kıskançlık ve hased hislerini kamçulamış olduğu aşikârdı. Amerikalıların Tunus Beyi'ne 60.000 dolar ödeyeceği haberi de Trablus'a ulaşmış bulunuyordu; üstelik, Amerikalıların, hem Cezayir'e hem de Tunus'a gemi inşaat malzemesi vermeği taahhüt ettikleri de söyleniyordu. Yusuf Paşa'nın da Amerikalılardan buna benzer taleplerde bulunacağı muhakkaktı. Nitekim Trablus Beyi, O'Brien'in teklif ettiği 40,000 doları azımsadı; fakat Cezayir Dayısı'nın mektubunda bu rakam açıkça yazıldığı için, bu teklifi reddedemezdi. Ancak, "bahri inşaat malzemesi" fashından fazla malzeme koparması mümkün olacaktı.

Nitekim O'Brien "gemi inşaat malzemesi ve bütün barış ve konsolosluk hediyeleri" karşılığı olmak üzere Yusuf Paşa'ya 12,000 dolar teklif etti. Bu esas üzerinde 3 Cemaz I (4 Kasım 1796) ve 4 Receb 1211 Hicri (3 ocak 1797) de bir anlaşmaya varılabildi. Teferruat dahil olmak üzere O'Brien'in Trablus ile muahede akdine 5,486 dolar harcadığı biliniyor; bu yekûn Cezayir'e harcanan 1 milyon dolara nisbetle çok küçük kalıyor. Arapça olarak kaleme alınan bu anlaşma, esas itibariyle Fas ve Cezayir'inkine benzemekle beraber, Amerika'nın lehine olmak bakımından bazı maddeler ihtiva etmektedir²⁷.

I. maddeye göre: Sulh, Cezayir Dayısı tarafından garanti ediliyordu. XII. maddeye göre de: Her hangi bir anlaşmazlık zuhurunda hâkemlik görevi yine Cezayir Dayısına aitti; yani Cezayir Dayısı'nın Trablus üzerindeki nüfuz ve baskısı belirtilmişti. XI. maddede de: "Birleşik Devletlerin hıristiyanlık esaslarında kurulmadığı ve İslâmiyete muhalefet etmediği veçhile, din ayrılığının âkid taraflar arasındaki dostluğa hiç bir suretle engel teşkil etmemesi gerektiği" tesbit edilmişti. Bu uzlaşma, Humphreys tarafından tasvibedildikten sonra, 10 Haziran 1797 tarihinde Amerikan Senatosunca da tasdik edildi ve yürürlüğe girdi.

Trablus Beyi ile sulh müzakereleri yapılırken, Joel Barlow da Tunus Beyi ile bir anlaşmağa varmak için teşebbüse geçmişti. Bu hususta Tunus'ta yerleşen Fransız tüccarlarından Joseph Famin vasıta rolünü üzerine almıştı. Famin, Amerikalılar için altı aylık bir mütareke teminine muvaffak oldu ise de, tam o sıralarda Tunuslular bir Amerikan gemisini yakalamışlar ve "kurtuluş parası" olarak ta 10,000 dolar istemişlerdi. Bu durum karşısında, Barlow Cezayir Dayısı'ndan tavassut ve himaye istedi. Dayı, Tunus Beyine bir mektup yazarak, 50 bin dolar karşılığında Amerikalılarla uzlaşması teklifini yaptı ise de, cevap alamadı. Tunusluların ellerinde bir Amerikan gemisi bulunmasından faydalanarak daha fazla para kopramak istedikleri aşikârdı. O'Brien, 1796 yılı Ekim ayında Tunus'a vardığı zaman, 140 bin dolar talebiyle karşılaştı; Amerikan murahhası ancak 103,000 dolar verebileceğini söyleyince, Tunus Beyi 107,000 de ayak diredi. Tunus Beyi'nin iddiasına göre: Bu meblâğ Cezayir Dayı'sının aldığı para yanında ancak bir kırıntı (triffles) teşkil ediyordu. O'Brien, 107,000 fazla bulduğundan, anlaşma yapmadan Trablus'a döndü.

²⁷ Metni ve tercümeleleri basılmıştır: Miller, *Treaties I*, 352-385.

Bunun üzerine Cezayir Dayı'sının Tunus'a karşı şiddet kullanması Amerikalılar tarafından istendi. Dayı Hasan Paşa, Tunus'un hiç bir mükâfat almaksızın Amerikalılarla bir uzlaşma yapması babında Osmanlı Padişahından bir ferman getirmekle tehdide başladı. Barlow kendi tarafından 80 bin dolar teklifetmişti; fakat ne Cezayir Dayı'sının tehdidi ne de Amerikan konsolosunun teklifi Tunus Beyine tesir yapmadı. O'Brien ikinci defa olmak üzere, hiç bir başarı elde edemedi, Trablus'a dönmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Cezayir Dayısı Tunus'a karşı sefer açtı. Görünüşte sırf Amerikalılara verdiği sözü tutmuş olmakla izahedilen bu sefer, haddizatında Tunusluları Cezayir'in menfaatlerini çiğnedikleri ve bazı zarar ve ziyana sebebiyet verdiklerinden ötürü vukubulduğu anlaşılıyor. Mamafih bu sefer nasıl âni olarak başladıysa, öylece çabucak sona erdi. Cezayirin yardımı dokunmayacağı anlaşılınca, Barlow, Tunus'taki Fransız tüccarı Famin vasıtasıyla 107 bin dolar ödemek şartıyla bir uzlaşmanın akdine muvafakat etti.

Tunus ile Amerika arasında 1212 hicrî yılı Reb. I. başında (24 Ağustos 1797) akdedilen bu muahede²⁸, XIII şarttan (madde) ibaret olup Türkçe kaleme alınmıştır. Trablus ile yapılandan daha az kârlı ve Amerika için müsait olmıyan bazı şartları ihtiva ettiğinden, Senato bazı maddelere itiraz etmek suretiyle, bu muahedeyi ancak 8 Mart 1798 tarihinde tasdik etti. İtiraz edilen maddeler XI. XII. ve XIV. idi. XI. maddeye göre : Amerikan harp gemisini selâmlamak üzere Tunuslular tarafından atılan her bir top atışı için, Amerikalılar bir fiçı barut tediye edeceklerdi. XII. maddeye göre Tunus Beyi arzu ettiği şekilde Amerikan gemilerinden faydalanabilecekti. XIV. madde de : Amerikan mallarına bazı ahvalde % 10 gümrük alınmasına aitti. Bu sonuncu şart Senato tarafından reddedildi, bu meselede Famin'in Fransızları lehine parmağı olduğu anlaşılmakta idi. Bir müddet sonra Tunus'a bir Amerikan heyeti gönderilerek, Tunus Bey'i Hamuda Paşa ile müzakereye girişildi. Bu suretle Senato'nun hoşuna gitmeyen maddelerin değiştirilebileceği sanılmıştı. Bu hususta kısmen bir anlaşmaya varılabildi. Senato da bunları kabul etmek suretiyle, Tunus-Amerikan uzlaşmasını 10 ocak 1800 tarihinde tasdik etti.

²⁸ Metni basılmıştır: Miller, *Treaties...* I,387-426.

“SÖZDE” BARIŞ YILLARI

(1798-1801)

Bu suretle 1796-1798 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri, Berberî Devletleri (Ocakları)nın dördü ile münasebet esasları muahede şartları ile tesbit edilmiş olmakla beraber, Berberî Ocaklarının hususiyetleri, gelirlerinin bilhassa “Korsanlık faaliyeti”nin devamına bağlı kalması, bunların sulh şartlarına olduğu gibi uzun zaman muhafaza ve idame ettirmelerine fazla ihtimal verilemezdi. Nitekim bunun içindir ki, Amerikan hükümeti her ihtimali nazarı itibare alarak, Amerikan donanmasının geliştirilmesine önem vermiş, ve icabında harp gemilerini Berberî Korsanlarının faaliyetini karşılamak üzere harekete geçmeğe hazır bulundurmağa karar vermişti.

Berberî Devletlerinden Fas, diğerlerine nisbetle çok uysaldı ve Amerika ile 1786 da akdettiği barışa 1795 yılına kadar çok iyi bir şekilde riayet etmiştir. 1795 te Fas'ta taht kavgası vukubulmuş, ve yeni Sultan Muley Süleyman, Amerikalılara karşı önceleri sert davrandı ise de, sonra mevcut muahedeyi tanıdı. 1802, 1803 ve 1804 yıllarında yine bazı itilâf zuhur ettiyse de, bunlar barış yolu ile yatıştırılabildi. Bu ihtilâflarda yalnız Fashların değil, Amerikalıların da hisseleri olduğu muhakkaktır.

Bundan sonra Amerika ile Fas arası her hangi bir sarsıntıya maruz kalmaksızın uzun zaman dostluk havası içinde devam etti. Fas Sultanı ile uzlaşma Amerikalılara hemen hemen hiç bir masrafa yol açmamış, ve “vergi” (tribute) ödemek gibi ağır ve küçültücü bir tarafı da yoktu; mevcut anlaşma aynı zamanda Amerikalıların lehine birçok maddeyi de ihtiva ediyordu. Fas'ın diğer Berberî Devletlere nisbetle hem coğrafi durumu, hem devlet sisteminin ve hâkim olan zihniyetin, telâkkinlerin farklı oluşu, bilhassa iktidarın devamlı bir sülâlenin elinde kalması - bütün bunlar Fashlar tarafından Amerikalılara karşı “medenî” ve anlayışlı bir siyaset takib etmelerine yol açmıştır.

Halbuki Cezayir ile münasebet çok daha başka türlü gelişti. Bir kere Cezayir- “Korsanlar”ın en kuvvetli merkezi idi. Cezayir korsanları Batı Akdeniz, Septe Boğazı civarları ve hattâ Atlantik Okyanusundaki faaliyetleriyle, tüccar gemileri için büyük bir tehlike

teşkil ediyorlardı. Bunun içindir ki, Amerikalılar 1796 da Cezayir ile bir uzlaşmağa varabilmek için bir milyon dolara yakın para harcamışlardı; üstelik her yıl “vergi” (tribute) ödemeyi de kabul etmişlerdi. Bir de Cezayir’e harp mühimmatı ve gemi inşaat malzemesi vermeyi de taahhüt etmişlerdi. Bunun dışında bir de: Cezayir Dayısı’nın kendi parası ile Amerika’da harp gemileri inşa ettirmek hakkını dahi tanımışlardı. Bu şartlar Cezayirlilerin işine fazlasıyla yaradığından, Dayı ve Ocak halkı ile Amerika arasında bir müddet için yakın bir dostluk teessüs etmiş oldu.

Amerikalılar Cezayir Dayısı’na vâdettikleri bir fırkata’yı Portsmouth (New Hampshire’de) yaprak, 1797 Haziranında kızaklardan indirmişlerdi. “Hilâl” (Crescent) adını taşıyan bu gemi çok iyi inşa edilmişti²⁹. Gemi Cezayirlilere gönderilmesi gereken inşaat malzemesi yükleyerek, 1798 yılı Ocağında Amerika sahillerinden hareket etti³⁰. Dayı hemen akabinde Amerikalılardan daha iki gemi yapmalarını istedi. Başkan John Adams’ın bu isteği desteklemesi üzerine Amerikan tersanelerinde Cezayirliler için bu gemilerin yapılmasına başlandı. Kısa bir zaman içinde “Hasan Paşa” briki ile “Leylâ Ayşe” (Lehla Eisha) gemisinin inşası bitti. Bunlar diğer Amerikan gemilerinin refakatinde 1799 da, Cezayir’e getirilerek teslim edildiler. Bu gemilerin gelmesi çok iyi bir zamana rastlamıştı; çünkü Hasan Paşa’nın ölümü üzerine Dayı’lığa seçilen Baba Mustafa, Amerikalılara karşı memnuniyetsizliğini izhar etmekte ve onları barışı bozmakla korkutmakta idi. Amerika’da inşa edilen gemilerin getirilmesi ve bunların Cezayirlilerin hoşuna gitmesi - Cezayir ile Amerika arasındaki münasebetlerin düzelmesini sağladı.

Mamafih bu durum fazla sürmedi. 1800 sonbaharında Amerika’dan mutad yıllık “vergi”yi, yani inşaat malzemesini hâmilan “George Washington” fırkatası Cezayir’e gelmişti. Tam o sıralarda, Osmanlı hükümetinin kendisinden memnun olmadığını Dayı Baba Mustafa öğrenmiş ve Padişahı teskin etmek maksadiyle, kalabalık bir Cezayir elçi heyetinin kıymetli hediyelerle İstanbul’a gönderilmesini tasarlamıştı. “George Washington” harp gemisinin o sıralarda Cezayir’e gelmesinden faydalanmağa karar veren Dayı Baba Mustafa, geminin kaptanı William Bainbridge’e İstanbul’a gitmesini emretti. Bainbridge

²⁹ Bu gemiye ait teferruat, bkz: Naval Documents, *Barbary Wars* I, pp. 204, 221, 239 v.b.y.

³⁰ Aynı eser, p.p. 240, 251.

başta bu emire karşı durmak istediye de, gemisinin, Cezayirlilerin topları altında bulunması yüzünden, bu emire itaat etmek mecburiyetinde kaldı.

“George Washington” gemisine 150 kadar Cezayirli bindirildi; Osmanlı Padişahına sunulacak hediyeler (o arada iki arslanla iki kaplan da vardı) yüklendi ve Kaptan Bainbridge de bu suretle zoraki bir İstanbul seyahatına çıkmış oldu. Bir Amerikan gemisinin İstanbul’a ilk defa gelişi bu münasebetle olduğu anlaşılmaktadır. Mamafih, daha 1785 te, yani onbeş yıl önce, Amerikan bayrağını taşıyan bir geminin İstanbul’a gelmiş olduğu rivayet edilmişse de, kat’i olarak tesbit edilemiyor.

Kaptan Bainbridge İstanbul’da çok iyi bir kabul görmüştür³¹. Osmanlı Donanmasının başı Kaptan Paşa (Küçük Hüseyin Paşa) Amerikalı Kaptanı çok dostça karşılamıştı. Bainbridge’in Kaptan Paşa ve umûmiyetle Türk makamları tarafından “Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir muahede yapılması” hakkında teşvik gördüğü bile anlaşılıyor; kendisinin İstanbul’dan her itibarla memnun olarak ayrıldığı biliniyor.

21 Ocak 1801 de Cezayir’e dönmüş olan kaptan Bainbridge, bu gemisini kale toplarının ateş menziline uzak bir yerde demirlediği için, Dayı’nın yeniden İstanbul’a gitmesi teklifini, tehlikeye maruz kalmaksızın reddedebilmişti. “George Washington” firkatasının Cezayir’de maruz kaldığı küçültücü muamele, Birleşik Devletler hükümetinin Akdeniz’deki Amerikan gemilerinin donanma tarafından himayesi ve Berberî korsanlarına karşı kuvvet gösterisi zamanının artık gelmiş olduğu kanaatını kuvvetlendirmişti.

Trablus ile de münasebetler iyi olmaktan uzaktı. Trablus Paşası, Amerikan konsolosunu Catchcart’ı kabul etmek istememiş, ve O’Brien’in vaktiyle yaptığı vâidlerinin yerine getirilmediğinden şikâyet etmişti. Paşa bazı tehditlerde bulununca, Catchcart muahede dışı bazı mükâfat dağıtmak zorunda kalmıştı. Bunun üzerine Yusuf Paşa memnuniyetini bildirmek maksadıyla Amerikan Cumhurbaşkanına bir teşekkür mektubu bile yazdı. Bundan sonra ortaklık biraz sükûnet bulur gibi oldu ise de, Trablus Paşası tekrar yeni talepler ileri sürmeğe başladı.

³¹ “George Washington” harp gemisinin İstanbul’a gelişine ait bkr. Thomas H a r r i s, *Life and services of Commodore William Bainbridge*, Philadelphia 1837, pp. 45-61; *Naval Documents, Barbary Wars*, Vol.I, 375-379; Akdes Nimet KURAT, *Türk Amerikan münasebetlerine kısa bir bakış*, Ankara 1959, SS. 10-12.

Yusuf Paşa, Cezayir'in işe karışmasından boyuna sinirlenmekte, Amerikalıların Cezayir'e harp gemilerini hediye ettiklerini göstererek, kendisine de gemi verilmesini istemekte idi. Paşa, mevcut uzlaşmanın bu şartlar içinde muteber olamayacağını, yenisinin yapılması için Amerikalıların 250,000 dolar ödemeleri veya her yıl 20,000 dolar "vergi" (tribute) vermeğe muvafakat etmelerini istemiş, bunlar yapılmadığı takdirde harp ilân edeceğini beyan etmişti. Mevcut anlaşma ahkâmına göre bu ihtilâfın Cezayir Day'sı tarafından halledilmesi icabediyordu. Tam bu sıralarda (25 Eylül 1800) bir Amerikan gemisi Trablus'lu korsanlar tarafından yakalandı ise de bir ay sonra serbest bırakıldı. Fakat Paşa taleplerinden vageçmiş değildi ve durmadan tehditlerini yenilemekte idi. Bu durum karşısında Catchcart uzlaşmak imkânlarının kalmadığını görünce Amerikan gemilerinin Trablus sahillerine yaklaşmamaları haberini gönderdi.

Tunus Beyi Hamuda Paşa da Amerikalılarda şikâyet etmekte, ve boyuna hediyeler istemekte idi; onun bu istekleri kabul edilmediği takdirde harp ilânile tehdiye başlamıştı. Paşa'ya gönderilmesi gereken hediyeleri tesbit için Tunus'tan bir zat Amerika'ya gönderilince Hamuda Paşa biraz yumuşamıştı. Başkan Adams'tan Tunus Beyine hitaben yazılan bir mektupta, Başkan'ın Paşa tarafından istenilen hediyeleri yakında göndereceği bildirmişti; bu haber Hamuda Paşayı ziyadesiyle memnun etti.

Hakikaten çok geçmeden "Hero" adlı bir Amerikan gemisi, Tunus Beyine vâdedilen eşyayı getirmişti. Bununla Amerika ile Tunus arasındaki münasebetlerin dostluk içinde devamı mümkün olacağı sanılmıştı. Fakat bu böyle olmadı. 1800 yılı yazın Trablus Beyi birkaç Avrupalı Devletten büyük menfaatler koparabilmişti; bunun üzerine Bey'in Amerika'ya karşı da talepleri arttı. 1800 yılının sonunda, Trablus'a "Anna Maria" adlı bir gemi gelmiş ve Bey'e istediği deniz inşaat malzemesi getirmişti. Tunus Beyi bunlardan memnun kalmadı ve Amerikalıları, galiba haklı olarak, sözlerinde durmamakla itham etti; Amerikan Başkanı tarafından vâdedilen hediyeler, başta mücevherat olmak üzere, ise halâ gönderilmiş değildi. Yusuf Paşa, bu durum karşısında, kendisinin Amerikalılar tarafından boyuna aldatılmakta olduğuna inandığından, bu defa ciddî olarak harple tehdiye başladı.

Amerikan hükümeti de bu durum karşısında Berberî Ocakları karşısında boyun eğmediğini göstermek fırsatını bulmuş ve Trablus

Beyine "mücevherat" takdim edilirken iki Amerikan harp gemisinin de birlikte oraya gitmesi ve bu suretle Amerika'nın gösteri yapması uygun görülmüştü. İcabederse daha büyük bir deniz kuvveti göndermek te mümkün olacaktı. Bununla Amerika Birleşik Devletlerinin ticaret gemileri korunmuş olacaktı; çünkü Amerikalıların Berberî sahillerindeki ticaretleri süratle gelişmiş bulunuyordu; yalnız 1799 ilk baharında 80 Amerikan gemisi Akdeniz'e gelmişti³². Amerikan hükümetinin bunları Berberî korsanlarının keyfi hareketlerine bırakması zamanı geçmiş bulunuyordu.

Bu sıralarda Amerika ile Fransa arasında yarı-harp hali hüküm sürdüğünden, Amerikan hükümeti Fransa ile barış bağlanmadan Berberî Ocaklarına karşı askerî bir gösteri yapmayı doğru bulmamış ve kuvvet gösterisi hareketi 1801 yılına kadar geciktirilmişti. Fakat Akdeniz'e gönderilmesi için büyükçe bir donanma hazırlandı; Commodore Richard Dale bu flotilyaya kumandan tayin edildi. Akdeniz'e "müşahede" maksadı ile donanmanın yollanacağı ilgili Devletlere ve bu arada Berberî Ocakları Paşalarına da bildirildi. Amerika tarafından böyle bir hareket tamamiyle yerinde idi; çünkü Trablus Paşası ciddi olarak Amerikalılara karşı harp açmakla tehdid etmiş ve durum çok nazik bir safhaya girmişti.

AMERİKA İLE TRABLUS OCAĞI ARASINDA SAVAŞ

(1801-1805)

14 Mayıs 1801 tarihinde Amerikan bayrağı aşağı indirilmek suretiyle Trablus'un harp ilânı açıklanmış oldu. Bunun üzerine Trablustaki Amerikan mümessili Catchcart, Amerikan menfaatlerini bakmağa Danimarka konsolosu Nissen'i memur ettikten sonra, Trablustan ayrıldı. Trablus Beyi Yusuf Paşa'nın korsanları da bundan böyle tesadüf edecekleri Amerikan gemilerini yakalamak maksadiyle denize açılmağa başladılar.

Akdeniz'e giden Amerikan ticaret gemilerini himaye etmek ve Berberî Ocaklarına tesir yapmak maksadiyle sevk edilen Commodore Dale'in kumandasındaki Amerikan filosu 1 Temmuz 1801 de Cebelüt-tarik'a gelmişti³³. O sıralarda limanda iki Trablus gemisi karantina-dâ idiler; gemilerin kaptanı Murat Reis aslında ihtida etmiş olan İskoçyalı Peter Lisle korsanlığı ile şöhret bulmuştu. Amerikalı,

³² G.W. Allen, *Our Navy and the Barbary Corsairs*, P 69.

³³ Naval Documents, *Barbary Wars*, I, 531, 533.

Commodore, Murat Reis'in Amerikan gemilerini yakalamak üzere Atlantik kıyılarına kadar gideceğini öğrenmiş bulunduğundan, korsanların denize açılmalarını önlemek maksadiyle "Philadelphia" adlı büyük bir harp gemisini Cebelüttaşk'ta bıraktı ve kendisi Akdenize hareket etti.

Dale, önce Cezayir'e geldi, Cezayir Dayı'sının Amerika ile yaptığı uzlaşma gereğince, Trablus üzerine tesir yapmak suretiyle, aradaki ihtilâfi sona erdirmek için teşebbüse girişmesi lâzımgelirken, bu hususta gevşek davrandığı ve arabuluculuk karşılığında "mükâfat" istediği anlaşıldı. Bu durum karşısında Amerikalıların kuvvete başvurmaları lüzumu kendini büsbütün hissettirmişti. Amerikan donanması Cezayir'den Tunus'a hareket etti; buradaki Başkonsolos (Consul general) olan Eaton, Amerikan donanmasının gelişinin sebeplerini Hamuda Paşa'ya izah edecek ve Tunusluların "dostluklarını muhafazayı" temin için, "Grand Turk" adlı bir Amerikan gemisi ile Bey'e verilecek hediyelerin pek yakında Tunus'a geleceğini de bildirmişti. Son zamanlarda Tunus Beyi'nin Amerikalılardan memnun olmadığı ve bir takım yeni talepler yapması Amerikalıları endişeye düşürmüştü; hediyelerin ve Amerikan donanmasının gelişi matlup olan tesiri yapmakta gecikmedi.

Amerikan harp gemileri 24 Temmuz 1801 de Trablus'a vardılar; Commodore Dale, Danimarka Konsolosu Nissen vasıtasıyla, Trablus Paşası ile müzakerelere girişti. Yusuf Paşa Cezayir Dayı'sının Amerikalılarla Trablus münasebetlerinde arabulucu ve hâkem rolünü oynamasını arzu etmediği gibi, Amerikalılardan fazla mükâfat koparmak niyetinde olduğunu da gizlemiyordu. Dale, Trablus Beyi ile barış akdetmek salâhiyetini haiz olmadığından, Yusuf Paşa'nın teklifini kabul edemezdi. Trabluslular Amerika'ya karşı harp ilân etmiş bulduklarından, Dale, Trablus'u abluka altına aldı. Çok geçmeden Trablus'a ait gemilerden birkaçı Amerikalılar tarafında yakalandı. Mamafih 1801 yılı içinde Akdenizdeki Amerikan donanmasının faaliyeti okadar önemli olmadı ise de, Trablus ve diğer Berberî korsanlarına tesir yapacak bazı başarılar elde edildi. Bunlardan en önemlisi "Enterprise" uskunasının aynı derecede kuvvetli olan bir Trablus gemisini üç saat süren bir çarpışmadan sonra zaptetmesi vakası oldu; bu hadisenin hem Trablus'ta hem de Tunus'ta Amerikalılar lehine mühim bir etki yaptığı bilinmektedir.

Commodore Dale'in deniz kuvvetleri bu suretle Trablus'u abluka altına almışken, Amerikan konsolosu Eaton ve Cachcart, Yusuf Pa-

şa'yı vurmak için, siyasî bir kombinezon hazırlamakta idiler. Yusuf Paşa, Trablus'ta 1762 de Paşa olan ve 1790 yılına kadar hâkimiyet süren Karamanlı Ali Paşanın en küçük oğlu idi. Ali Paşa ölünce, kardeşlerinin birini öldürtmek ve diğerini (Hâmid'i) kaçırmak suretiyle Yusuf (Paşa) Trablus'ta idareyi ele almıştı. Bu defa, yukarda adları geçen Amerikalılar o sıralarda Tunus'ta bulunan Hâmid'i destekleyerek Yusuf Paşa'nın yerine geçirmeğe karar verdiler³⁴.

Hâmid'in, Paşalığı elde ettiği taktirde, Amerikalılar ile çok daha müsait şartlarla barış yapacağı umulmakta idi. Eaton ve Catchcart, Commodore Dale'in vereceği bir gemi ile Hâmidle birlikte İstanbul'a giderek, Osmanlı Padişahından Trablus Paşalığı için Hâmid'e bir "ferman" alabileceklerini tasarlamışlardı. Bu münasebetle hattâ, Amerika Birleşik Devletleriyle Osmanlı Devleti arasında bir muahede akdedilebileceği dahi düşünülmüştü. Eaton, bu husustaki plânlarını, Amerika'nın Dışişleri Vekiline (Secretary of State) bildirdi. 1802 yılı başlarında Eaton ile Hâmid arasında müzakereler yapıldı; aynı zamanda Tunus Beyi'nin de bu teşebbüse katılması temin edilmek istendi.

1802 yılının ilk baharında Commodore Richard V. Morris'in kumandasında, evvelki yıla nisbetle daha büyük bir deniz kuvveti Akdeniz'e gönderildi. Trablus'a karşı abluka ve harbin şiddetlendirilmesi karar altına alındı. Mamafih Fas Sultan'ının bu sıralarda Amerika'ya karşı takibe başladığı düşmanca hareketi, Amerikan donanmasının Akdeniz'deki faaliyetini biraz geciktirdi. Fas ile münasebet tathya bağlandıktan sonradır ki, Commodore Morris Trablus'a doğru hareket etti. Trablus sahillerini teşkileden Akdeniz sahası Amerikan harp gemileri tarafından kontrol altında tutulmadığı cihetle, Trablus korsanlarının hücumuna maruz bulunmaları mümkün olan kısımda Amerikan ticaret gemilerinin çokluğu dikkat nazarını çekmektedir. Amerikalı kaptanlar, mevcut tehlikeye bakmaksızın ticaret faaliyetini boyuna arttırmışlardı. Bunun içindir ki, Trablus Beyi Amerikalılarla müzakerelerinde eskisine nisbetle daha kuvvetli bir durumda olduğunu hissetmişti. Ancak Cezayir Beyinin tavassutu ve Amerikalıların 65 bin dolar harcamaları sayesinde, Trablusluların eline düşen Amerikalı tayfalar esaretten kurtarılabilirler.

³⁴ Naval Documents, *Barbary Wars I*, 494. Teferruat için bkz: Lonis B. Wright and Julia H. Macleod, *The First Americans in North Africa*, Princeton, 1945, pp 100-101 v. b.y.

Tam bu sıralarda Tunus'ta ve Cezayir'de Amerikalıların aleyhinde bazı hareketlerin belirmesi- Amerikalılarda endişe uyandırdı. Amerikan hükümeti ötedenberi Cezayir Dayısına vermekte olduğu "bahri inşaat malzemesi"nin paraya çevrilmesini arzu etmekte idi. Halbuki Tunus ve Cezayir Beyleri buna asla yanaşmak istemiyorlar ve arzu ettikleri malzemenin teslimini talebediyorlardı. Eaton ve Catchcart'ın her iki Beyi de memnun etmek için azamî gayret sarfetmeleri gerekmişti. Commodore Morris'in deniz kuvvetleri 1802 yılı yazın Trablus'a karşı fazla bir başarı gösterememiş ve Amerika ile Trablus Beyi arasındaki ihtilâfa son verilememiştir.

Amerikan donanmasının Trablus'u ablukası 1803 yazında devam ettirildi. Fakat Morris'in faaliyeti Washington'da makbul görülmediğinden, görevine son verildi ve Trablus sahilleri açıklarına yeni Commodore gönderildi. Bu defa Akdenizde görevlendirilmek üzere yeni bir flotilya sevk edildi. Bunlar arasında 1800 de İstanbul'a zoraki bir ziyaret yapmış olan "George Washington"nun kaptanı William Bainbridge'in kumanda ettiği, 35 toplu "Philadelphia" gemisi de vardı. Bu filonun başına Commodore Preble getirildi. Bütün Berberî Ocaklarıyla müzakerelerde bulunmak salâhiyetini haiz olan Cezayir Başkonsolosu Colonel (Albay) Tolibas Lear ise diplomatik faaliyeti idare edecekti.

Fas ile çıkan yeni bir ihtilâf yatıştırıldıktan sonra, filo Cezayir ve Tunus sahillerine hareket etti. 7 Ekim 1803 tarihinde, Bainbridge, "Philadelphia" ve daha küçük bir gemi olan "Vixen" ile Trablus karşısına geldi. "Vixen" bir müddet sonra küçük Trablus gemilerini takib için gönderilmişti; tam o sıralarda, 31 Ekim 1803 tarihinde, "Philadelphia" Trabluslulara ait bir gemiyi takib ederken, sahile fazla yaklaşınca, karaya oturuverdi. Amerikalılar ne kadar uğraşılsa da, "Philadephia"yı yüzdüremediler; Trabluslular da bunu fırsat bilerek hemen geminin etrafını sardılar ve zaptettiler. Bu suretle Amerikan donanmasının en büyük bir cüz'ü olan 300 mürettebath bir gemi Trablusluların eline düşmüş oldu. Dolayısıyla Yusuf Paşa'nın eline Amerikalılara karşı taleplerini arttırması için çok büyük bir fırsat geçmiş oldu. Bu hadiseden üç ay önce Yusuf Paşa Amerika ile barış akdetmek için 500 bin dolar ödenmesini ve her yıl 20 bin dolar "vergi" verilmesini istemişken, şimdi ise taleplerini 3 milyon dolara yükseltmişti.

1804 yılı yazın, Commodore Preble, Akdeniz'i yeniden kontrolü altına almış ve Trablus'un ablukasına devam etmişti. Temmuzda, Trablus açıklarında vukubulan çarpışmalar esnasında, Yusuf Paşanın deniz kuvvetlerine ait üç tane küçük gemisi zaptedilince, Trablusluların barış temayülleri belirmeğe başladı. Yusuf Paşa'nın talepleri bu defa 150 bin dolara kadar indi; Preble ise 120 bin dolardan yukarı çıkamayacağını bildirdi. O sıralarda Tunus tarafından da yeni talepleri sürülmeğe başlandığından, Amerikalıların dikkatleri bu defa Tunus'a çevrilmiş bulunuyordu. Dolayısıyla Amerikan donanmasının Akdenizde bulunmasına rağmen Berberî Ocaklarıyla münasebet meseleleri arzu edilen bir şekilde halledilemiyordu. "Philadelphia" harp gemisi-1803 te Amerikalı gemicilerin cesur bir hareketleri neticesinde yakılarak, Trablus beyinin bu gemiden faydalanabilmesi önlenmiş olmakla beraber, Yusuf Paşa'nın elinde 300 Amerikalı harp esirinin bulunması keyfiyeti, Amerikalılar için büyük bir endişe kaynağı teşkil etmekte idi.

Amerika'nın Tunus konsolosu (General) William Eaton tarafından tasarlanan ve Yusuf Paşa'nın biraderi Hâmid'i alet etmek suretiyle Trablus Beyini barışa zorlamak teşebbüsü yeniden ele alındı. 1804 yılının Şubatında (23 Şubat) Eaton ile Hâmid arasında bir uzlaşma akdedilmiş ve Hâmid'in Amerikalıların yardımıyla Trablus'a hâkim olması kararlaştırılmıştı; bu yapılırken Hâmid'in Amerikalılara karşı yürüteceği siyasetin esasları da tesbit edilmişti; yani Hâmid her bakımdan Amerikalıları tatmin edeceğini taahhüt etmekte idi.

Bu anlaşma üzerine Eaton, Hâmid'i Trablus'un başına geçirmek plânını gerçekleştirmek için faaliyete başladı. Mısır sahasında toplayabildiği derme-çatma 500 kişilik bir kuvvet ile, Hâmid'ide yanına katarak, Trablus'a karşı askerî bir harekete geçti³⁵. Amerika Birleşik Devletleri tarihinde ilk defa yapılan bu "Kuzey Afrika Seferi"nde Amerikalılardan ancak on kişi bulunuyordu. General Eaton'un kumanda ettiği bu "derme-çatma" ordu büyük bir sıkıntıya maruz kalmasına rağmen, çölde 450 mil (850 klm) gibi uzun bir mesafeyi katederek, ansızın Trablus sınırını geçti ve Derne şehrini zabtetti (27 Nisan 1804). Bir Amerikan filosu da bu hareketi denizden desteklediği için, Yusuf Paşanın kuvvetleri teslim olmak zorunda kalmışlardı. Fakat tam bu esnada Thomas Lear, Trablus Beyi Yusuf Paşa ile bir anlaşma akted-

³⁵ Bu sefere ait teferruat için Bkr: Louis B. Wright and Julia H. Macleod, *The First Americans in North Africa*, Princeton 1945.

miş bulunduğundan, General Eaton 'un bu "Kuzey Afrika Seferi"de hemen sona ermiş oldu.

1804 te Amerika'nın Akdeniz filosu başına Commodore Samuel Barron getirildikten sonra, Trablus'a karşı abluka devam ettirilirken, diğer yandan İspanyol ve Fransız konsoloslarının tavassutu ile, Lear tarafından, Yusuf Paşa ile anlaşmaya varmak için müzakereler yürütülmüştü. Amerikalılara ulaşan haberlere göre: Trablus Beyi anlaşmaya varabilmek için 200 bin ile 120 bin dolar arasında bir meblâğ talebediyordu. Thomas Lear 18 Mayıs 1805 tarihinde Trablus'a giderek sulh müzakerelerine girişti ve uzun bir pazarlıktan sonra 60 bin dolar üzerinde anlaşabildi. Bu yekûn haddizatında 290 Amerikalının kuruluş parası idi; 300 Amerikalı esirden 5i ölmüş ve 5i müslüman olmuş, geriye kalanı 290 kişi idi. Bunun dışında ufak tefek hediyeler takdimi tesbit edildiyse de, bunlar fazla bir yekûn tutmuyordu. 4 Haziran 1805 (6 Reb. I. 1220) tarihinde anlaşma akdedildi³⁶.

Ash İngilizce ve Arapça kaleme alınan bu anlaşma gereğince Amerikalı esirler salıverildiler. Bu suretle Amerika ile Trablus arasında 1801 yılı Mayısından beri devam edip gelen harp durumu sona ermiş oldu. Yusuf Paşa ve Ocak divanı tarafından 10 Haziran 1805 tarihinde kabul ve tasdik olunan bu anlaşma, Amerikan Senatosunca da makbul görüldü ve 12 Nisan 1806 tarihinde tasdik edildi. Yusuf Paşa ile böyle bir anlaşmaya varılca, Amerikalıların, Yusuf 'un biraderi Hâmid ile işbirliği kendiliğinden sona erdi; zaten Amerikan hükümetince bu teşebbüs "başarılı bir sulh akdedilinceye kadar zarurî bir hareket" telâkki edilmişti; Yusuf Paşa ile anlaşma olunca artık Hâmid'e lüzum ve ihtiyaç kalmamıştı.

1805 Haziran'ında Yusuf Paşa ile akdedilen bu yeni uzlaşma 1796 dakine nisbetle Amerikalılar için çok daha kârlı idi. Bu defaki uzlaşmada "en çok muzaheret gören millet" (the most favored nation) maddesinden başka, pasaport, mükâfat, selâmlaşma, borç, dine ait meseleler ve esirlerin köle telâkki edilmeyecekleri gibi bir çok önemli maddeler de konmuştu. Cezayir Day'sının uzlaşmaya karıştırılmaması, Trablus Beyi için ayrıca memnuniyet verici bir keyfiyetti.

Amerikan donanmasının Akdeniz'e gönderilmiş olması, bu suretle Amerikalıların Kuzey Afrika sahillerinde prestijlerinin artmasını ve

³⁶ Muahedenin arapça faksimilesi ve İngilizcesi neşredilmiştir: Miller, *Treaties of the U. S. II* 529-556.

Amerikan ticaretinin süratle gelişmesini sağlamış oldu. Cezayir, Tunus, ve Trablus'un, hiç olmazsa zahiren ve hukuken (de jure) Osmanlı İmparatorluğuna tabiiyeti göz önünde tutulursa, Amerika Birleşik Devletleriyle Berberî Ocakları arasında tesis edilmiş olan sıkı münasebetler, netice itibariyle Amerikan ticaretinin Akdenizin doğu kısımlarına da yayılarak, Amerikalıların Türkiye ile de temasa gelmelerine imkân hazırlamış oldu. Şöyle ki, XIX. yüzyıl başlarında Amerikan ticaret gemilerinin İzmir'e varmalarına ve Amerikan tüccarlarının İzmir'de alış veriş yapmalarına elverişli bir zemin hazırlanmış bulunuyordu.

1805 TEN SONRA BERBERİ-AMERİKAN MÜNASEBETLERİ.

Amerikaya gönderilen ilk Tunus Elçisi

(1805-1806)

Amerikan murahhasları Lear ve Rodgers, Trablus Paşası ile uzlaşmaya varırlarken, Tunus'ta Amerikalıları müşkül duruma koyacak bazı hadiseler cereyan etmişti. Zuhur eden bir takım güçlükler, iddia edildiği gibi, "Berberî Korsanlarından ileri gelenlerinin aç gözlülükleri" daima birinci âmil teşkil ettiği doğru değildir. Amerikalılar ve ilgili Avrupalı Devletler, Berberî'lerle ticaretten birçok kâr elde etmekte idiler. Bu kâr Berberî Korsanlarına ödenen "vergi" (seneviye) ve sunulan "hediyeler" in bir kaç misline varmakta idi. Berberî Korsanlarının da kendilerine göre hesapları ve gözettikleri menfaatleri vardı. Amerikalılar ve diğer Devletler, Cezayir, Dayı, Tunus ve Trablus Beyleri ve Paşaları ile temas geçer, münasebetler tesis eder ve uzlaşmalar yaparken, bazan bol keseden vâadlerde bulunurlardı. Bilhassa Amerika'dan gemiler (fırkata, uskuna) getirmek, veya inşaat malzemesi vermek- bu gibi vâdlerin başına geliyordu. Bu vâdlerden bazısı tutulur, bazısı tutulmazdı; işte bu tutulmayan vâdler yüzünden ihtilaf çıkardı.

Cezayir Dayı'sına Amerika'da gemiler yapılmış, Dayı'nın donanması bu suretle takviye dedilmişti. Fakat Amerikalılar Dayı'ya verdikleri birçok sözleri yerine getirmemişlerdi; bunun bilhassa gemiler ve inşaat malzemesinde olduğu anlaşılıyor; dolayısıyla Cezayir Dayısı Amerikalılara karşı yeni talepler öne sürerdi. Trablus'un Amerikalılar tarafından ablukası, Tunus, Cezayir ve Fas memleketlerinin menfaatlerini haleldar ederdi; çünkü bu memleketlere hububat sevk edil-

mesini, ve umûmiyetle ticareti sekteye uğratmıştı. Sahil boyunca küçük hacimdeki gemiler, ablukaya bakmaksızın seyr-i sefere devam ederlerken, Amerikalılar bunları yakalamak suretiyle ticaretin devamına mani oluyorlardı. Nitekim 1805 Nisanında, Amerikalıların "Constitution" adlı fırkasası bir kaç Tunus gemisini yakalamıştı. Bunun üzerine Tunus Beyi Hamuda Paşa Amerikalıları şiddetle protesto etmiş ve Amerikan Başkonsolosu ile her hangi bir müzakerede bulunmayacağını, çünkü Konsolos'un sözlerine güvenilemeyeceğini bildirmişti.

Bunun üzerine Commodore Rodgers, Tunus Beyine baskı yapmak maksadiyle, Akdeniz filosunun Tunus limanının açıklarına yolladı. Amerikan kumandanı Bey'e ultimatum mahiyetinde bir mektup göndererek, 36 saat zarfında harp veya sulh'tan birini seçmesini istedi. Fakat çok mahir bir diplomat olan Hamuda Paşa bu ultimatumun tesirini azaltmaya muvaffak oldu. Paşa'nın, "Muahedeyi Amerikan Cumhurbaşkanı ile akdettiğini, filo kumandanı ile alış veriş olmadığını, ihtilâflı meseleleri görüşmek üzere Amerika'ya bir elçi göndermeğe hazır olduğunu" beyanı üzerine, Commodore Rodgers, yanındakilerle danıştıktan sonra, Tunus Beyi ile müzakerelere girişmeğe karar verdi. Lear ile Hamuda Paşa arasındada yapılan görüşmelerden sonra, yani anlaşmanın esasları tesbit edilebildi.

Tunus Beyi'ne daha önce Amerikalılar tarafından bir "fırkata" hediye edileceği vâdedildiği halde, bunun yerine getirilmemiş olması, zuhur eden ihtilafın başlıca âmilini teşkil etmişti. Paşa, kendisine verilen bu sözün tutulmasında ısrar ediyor, Amerikalılar ise, bunun yerine Paşa'ya her yıl 8-10,000 dolar "vergi" ödemeyi teklif ediyorlardı. Fakat Hamuda Paşa "fırkata" üzerinde ısrar etti ve bu meselenin halli için Amerika'ya bir elçi göndereceğini öne sürdü³⁷. Paşa'nın bu teklifi Commodore Rodgers tarafından kabul edildi; elçi olarak Paşa tarafından, Süleyman Mellimelni adlı, daha evvel Osmanlı Padişahına da elçi olarak gönderilen cesur bir asker ve becerikli bir "devlet adamı" (diplomat) olarak tanınmış bir kimse seçilmişti.

Süleyman Mellimelni (Menemenli ?) 10 kişiden teşekkül eden maiyetiyle³⁸. "Congress" adlı Amerikan gemisine binerek 1 Eylül 1805 tarihinde Tunus'tan ayrıldı ve 14 Kasım 1805 tarihinde de Hampton

³⁷ Naval Documents, *Barbary Wars*, VI, 226.

³⁸ Aynı yerde, VI, 269-270.

Road limanına vardı. Tunus elçi heyeti hemen Washington'a yol-
lanarak kendileri için hazırlanan bir evde misafir edildiler. Süleyman
Mellimelni, Amerika'ya gelen ilk müslüman elçisi olsa gerektir; maiye-
tinde, galiba Türkler de vardı; bu suretle Türklerin ilk defa Amerika'ya
ayak basmaları bu münasebetle olsa gerektir. Tunus elçisinin Wash-
ington'daki temasları ve heyet üyelerinin Amerika'da kalışları bu
itibarla da dikkat çekicidir. Süleyman (Efendi) mutad diplomatik
usullerle, Amerikan Cumhurbaşkanında takdim edildi ve bu münase-
betle Hamuda Paşanın namesini sundu³⁹.

Süleyman Mellimelni (Efendi) her şeyden önce Amerikalılar
tarafından zaptedilen iki Tunus gemisinin iadesini talebetti. Ona göre
"Tunus bayrağının şerefi bahis mevzuu olduğu cihetle" bunların ay-
nen iadesini ve karşılığında para kabul edilemeyeceğini açıkça bildirdi.
Tunus elçisiyle Amerikan Devlet Sekreteri (Dışişleri Vekili) arasın-
daki müzakereler uzun sürdü⁴⁰; çünkü Süleyman Efendi öyle kolay
kolay her şeyi kabul eden cinsten bir kişi değildi. İstekleri yerine ge-
tirilmediği takdirde, Tunus'un harp ilân etmesiyle tehdidde dahi bu-
lundu. Bundan ötürü Tunuslu elçi heyetinin Amerika'da kalışı
uzadı.

Nihayet elçinin gelişinden bir yıl sonra uzlaşmaya varılabildi.
Süleyman Efendi, zabtedilen iki Tunus gemisi karşılığında, "gemi
inşaat malzemesi" yüklenmiş, toplarla mücehhez küçük bir Amerikan
gemisini kabule razı oldu. Tunus'tan Amerikaya hareket ederken, Ame-
rikan Konsolosu James L. Catchcart'ta Süleyman Efendiye birlikte
gelmişti; Catchcart bu defa Tunus elçisine dönerken de refakat ede-
cekti. Tunus'a gitmek üzere Washington'dan hareket eden elçi heyeti
Baltimore, Philadelphia, New York ve Boston'u ziyaret edeceklerdi⁴¹.
Tunus Beyine verilmek üzere Bostonlular bir gemi hazırlamışlardı;
fakat Süleyman Mellimelni, sebebi pek açık olmayarak, bunu kabul-
den imtina etti ve oradan New York'a vardı. Hamuda Paşa'ya yollan-
ması tasarlanan hediyeler New York'ta "Franklin" adlı gemiye yük-
lenmiş bulunuyordu. Tunus Elçisi burada da mesele çıkardı: "Frank-
lin'in 1803 te Hamuda Paşa tarafından Trabluslulara satıldığını, bi-

³⁹ To President Thomas Jefferson, from Hamouda; Bey of Tunis. 5 Cemaz. II. 1220 (Hicri)
31 August 1805. Naval Documents, *Barbary Wars*, VI, 256.

⁴⁰ Bkz: Naval Documents, *Barbary Wars*, VI, 365.

⁴¹ Aynı y. VI, 428, 448.

naenaleyh Amerikalıların zabtettikleri iki Tunus gemisinin yerini tutamayacağını, mamafih bu geminin, yani "Franklin" in Hamuda Paşa'ya mükemmel bir hediye olabileceğini de hatırlattı.

Amerikan hükümeti, artık ağır bir yük olmaya başlayan bu Tunus elçi heyetini bir an evvel göndermeyi arzu ettiğinden⁴², Süleyman Efendinin isteğine uyarak, 100-150 tonluk bir geminin hazırlanmasına muvafakat etti ve elçi ile maiyetinin yaptıkları borçları da üzerine aldı. Yeni bir pazarlıktan sonra, nihayet Süleyman Efendi "Franklin" gemisine binerek, denize açıldı; fakat maiyetinden üç kişi, Süleyman Efendi ve Amerikan resmî makamlarının bütün ısrarlarına rağmen, Tunus'a dönmek istemediler ve Amerika'da kaldılar; Amerika'daki ilk "müslüman mühacir"ler, belki de bunlardı⁴³.

Mellimelni'nin dönüşünden sonra Tunus ile Amerika arasındaki bütün ihtilâflı meseleler hemen halledilmiş olmadı. Ancak 1807 yılı Ocak ayında devamlı bir barışın esasları tesbit edilebildi. Amerikalılar, Tunus ile anlaşmağa varılınca, Akdeniz donanmasını geri çektiler. İngiltere ile Amerika arasında başgösteren ihtilâf ve harp yıllarında (1807-1815) Akdenizdeki Amerikan ticaret gemileri, hemen hemen himayesiz kaldılar ve kendi hallerine bırakılmış oldular. Bu durumdan Cezayir'de 1805te Dayı olan Ahmet Paşa, istifadeye kararlar, Amerikalıların yıllık vergilerini ödemeleri gecikmesi üzerine, tehdidlere başladı; fakat istenilen para gelince mesele yatıştırıldı. Ali Hoca'nın Dayı'lığı zamanında Amerikan-Cezayir münasebetleri iyileşmişti; fakat Ocaklılar yeni Dayı'nın yumuşak davranışlarından memnun kalmadıklarından, kendisini boğarak öldürdüler ve yerine Hacı Ali adında birini getirdiler. Hacı Ali bir Amerikan gemisini (1800 de "George Washington"a yapıldığı gibi) zorla İstanbul'a göndermek isteyince, Cezayirliyle Amerikalılar arasında yeniden ihtilâf başgösterdi ise de, mesele tekrar tathya bağlandı. 1812

⁴² Süleyman Efendi, Amerikalılar tarafından çok bayağı ve sadece kendi çıkarını düşünen bir kimse olarak tasvirdilmektedir: He is ni fact a very mean, suspicious, avaricious character; biased by nothing but self interest, devoid .of every sense of delicacy... *Barbary Wars*, VI, 457.

⁴³ Naval Documents, *Barbary Wars*, VI, 457. Biri Kayserili, diğeri Giritli iki "yoldaş" (gemici), galiba Süleyman Mellimenli ile beraber gelmişler, ve Amerikada kalmışlardır. Bunlar 1806 veya 1807 de Avrupa yolu ile geri dönmüşler ve Kaptan-Paşaya Amerikada gördükleri hakkında kısa bir rapor sunmuşlardır. Başvekâlet Arşivi, Amerikan torbasındaki evrak; bk. Akdes Nimet K u r a t, *Türk-Amerikan münasebetlerine kısa bir bakış*, p. 12/13.

Cezayir ile esaslı bir uzlaşma yapılmakla beraber, Cezayirliler mevcut barış şartlarına aykırı hareketle, bazı Amerikan gemilerini yakaladılar, birçok Amerikalıyı esir ettiler; bununla Amerikalılara birçok maddî zarar ve ziyana sebebiyet verilmiş oldu. Cezayirli korsanların bu türlü hareketleri Amerik'da büyük bir infial uyandırdı ve Amerikan hükümetini Cezayir'e harp ilânına kadar götürdü.

Amerikan- Cezayir Savaşı ve Berberî Ocaklarının inkiyada zorlanmaları (1815-1816)

Cezayir korsanlarının aşırı hareketleri Amerika'da olduğu gibi Akdeniz'de ticaret yapan Avrupa memleketlerinde de infial uyandırmıştı. Cezayir Dayı'sı küçük bir donanmaya sahip olmasına bakmaksızın , aynı zamanda İtalya, İspanya, Hollanda, Prusya, Danimarka ve Rusya'ya karşı meydan okumakta ve hepsi ile de harp halinde idi. Amerikan hükümeti hem esirleri kurtarmak hem de Cezayir'e ödene gelen yıllık "vergi"ye son vermek arzusu ile Cezayir korsanlarını cezalandırmak için Akdenize iki filo göndermek kararını aldı.

Filo'dan birine, vaktiyle İstanbul'a gitmiş olan, Commodore William Bainbridge, ikincisine Commodore Stephen Decatur kumanda edeceklerdi. Her iki kumandana da Dayı ile müzakereye girişerek, Amerika için en iyi şartları havi bir uzlaşmaya varılması yolunda talimat verildi. Decatur'un 10 gemiden mürekkep olan filosu Cebelüttarik'a geldiği zaman (Haziran 1815 te) Septe Boğazının açıklarında Hammuda Reis kumandasında Cezayir gemilerinin bulunduğu öğrenildi. Vukubulan çarpışmada Decatur, "Mashude" (Mesude?) adlı Cezayir başgemisini yakaladı, bir iki gün sonra, başka bir Cezayir gemisi de zaptedildi. Bunu müteakip Amerikan filosu Cezayir'e müteveccihen hareket etti.

Bu sıralarda Cezayir'de, çok cesur ve azimkâr bir zat olan, Ömer Paşa Dayı idi. Fakat Cezayir'in donanması çok zayıf, ve istihkâmları çoktanberi tamir görmediğinden, şiddetli bir Amerikan bombardımına dayanacak durumda değildi. Decatur, İsveç Konsolosu vasıtasıyla Ömer Dayı'ya ultimatum göndererek: "Esirlerin hemen salıverilmelerini, yıllık "vergi"nin kaldırılması, zaptedilen Amerikan mallarının iadesi, ika' edilen zarar ve ziyan karşılığı olarak Dayı'nın 10 bin dolar ödemesini" istedi. Cezayir Dayısı'da Amerikan donanmasına karşı koyamıyacağımı anlayınca, zor altında bu şartları kabul etmek

mecburiyetinde kaldı ve müzakerelere girişti. Berberî Ocakları nezdinde Amerikan Başkonsolosu olan William Shaler ile Ömer Paşa arasında yapılan görüşmeler sonunda 30 Haziran ve 3 Temmuz 1815 tarihlerinde yukarıda zikredilen esaslar üzerinde bir muahede akdedildi⁴⁴. Aslı İngilizce olarak kaleme alınan ve "Shaler-Decatur anlaşması" adıyla bilinen bu muahedeye göre, Decatur, Cezayirlilerden zabtettiği iki gemiyi iade edecekti.

Cezayire karşı elde edilen bu önemli başarıdan sonra, Tunus'a hareket eden Amerikan donanması, bu defa Tunusluların Amerikalılardan zabtettikleri malların karşılığı olmak üzere 25 bin dolar tazminat ödenmesini ve 10 hıristiyan (yani Amerikalı değil) esirin serbest bırakılması şartıyla, Tunus Beyi Yusuf Paşa ile bir uzlaşma yaptı. Bu suretle, Amerikan donanmasının kudreti karşısında Tunuslular da boyun eğmek zorunda kaldılar. Commodore Bainbridge de Cebelüttarik'tan Cezayir'e, ve oradan da Tunus'a gelerek, bir kuvvet gösterisi yaptı Bunun Amerikan ticaretinin güveni için büyük bir etkisi olacağı aşikârdı. Akdeniz'de bulunmak ve ticaret gemilerini müdafaa etmek maksadıyla iki Amerikan harp gemisi bırakıldıktan sonra, her iki Amerikan filosu Amerika'ya döndü,

Cezayir ve Tunus ile yapılan bu yeni uzlaşmalar, 21 Aralık 1815 tarihinde Amerikan Senatosunda tasdik edildiyse de, bunların tatbikinde bazı güçlükler çıktı. Commodore John Shaw, 4 Nisan 1816 tarihinde muahede metnini Cezayir'e getirerek, Dayı'ya sunulmak üzere Amerikan murahhası Shaler'e vermişken, Cezayir Dayısı Ömer Paşa bunu tasdik etmek istemedi; çünkü, Decatur, verdiği söze rağmen, Cebelüttarik yakınlarında zabtetmiş olduğu iki Cezayir gemisini henüz geri vermemişti. Dayı bu durum karşısında 1795 yılında yapılan uzlaşma şartları ile bağlı olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine Shaler ile Ömer Paşa arasında uzun süren görüşmeler yapıldı. Bu durum karşısında Amerikan filosu kumandanı yeniden harp hareketlerine başvurmak istediysede, fikrini değiştirdi. Decatur, Cezayir Dayı'sının şikâyet ve taleplerini havi mektubunu Amerikan Cumhur Başkanına göndermeye, ve cevap gelinceye kadar beklemeğe razı oldu. Başkan James Madison'un 21 Ağustos 1816 tarihli cevabında: adı geçen iki Cezayir gemisinin geri verileceğini, fakat gemilerden bi-

⁴⁴ Basılmıştır: Miller, *Treaties of the U.S.* I, 585-594.

rinin İspanyolların elinde bulunduğunu, bu hususta Amerikalıların suçu olmadığı belirtilmişti; Cumhur Başkanı, mektubuna, devamla; Yeni akdedilecek barışın sağlam esaslara bağlanacağını da ifade etmişti. Dayı ile müzakerelere Shaler ve Commodore Isaac Chauncery'in memur edildikleri de ayrıca yazılmıştır.

Akdeniz Amerikan filosu kumandanlığına getirilen Chauncery, 1816 yılı Temmuz sonlarında Cezayir'e geldi ve az sonra Shaler ile birlikte Dayı ile müzakerelere başladı. Commodore Decatur'un geri vereceğini söylediği gemilerin iade edildiğini, birisinin tesliminin gecikmesinde Amerikan hükümetinin hiç bir suçu olmadığını ileri sürerek, ultimatum mahiyetinde olmak üzere Cezayir Dayısının şu şartları kabul etmesini istedi:

1. Bir müddet önce akdedilen "Shaler-Decatur anlaşması"nın 18. maddesinin bazı değişikliklere tabi tutulması;

2. Amerikalıların Konsolosluk hediyesi verilmesine ait kayıtların çıkarılması şartıyla aynen ipkısı.

18. madde, Cezayir limanlarında ele geçirilen ganimetin satışında Amerikalılara diğer memleketlere nazaran bazı imtiyazlar temin etmekte idi; halbuki bu madde, şimdi, Cumhur Başkanı Madison tarafından kaldırılmıştı. Cezayir Dayısı Shaler ve Chauncery'in şartlarını kabul etmemek için bütün gayreti ve ustahgını sarfettiyse de, tehditkâr bir durum alan kuvvetli bir Amerikan filosu karşısında, nihayet boyun eğmek mecburiyetinde kaldı. 22 ve 23 Aralık 1816 tarihinde Amerikan mümessilleriyle Dayı arasında bu şartlar altında bir anlaşmağa varıldı. Cezayir Dayısının 1812 de Konsolos Lear'den çektiği 26 bin dolar- Amerikan Birleşik Devletlerinin Cezayir'e ödemiş olduğu son "vergi" (tribute) idi. Yeni uzlaşmada "vergi" (seneviye) fashı resmen kaldırılmış ve Amerika bu suretle Cezayir'in "harcgâhı" (tributaire) olmaktan çıkmıştı.

Amerikan donanmasının Akdeniz'de hâkim bir kuvvet haline gelmiş olması, aynı zamanda Garp Ocakları'nın gittikçe zâfa uğramaları ve buna karşılık Avrupa Devletlerinin bilhassa Fransa'nın- boyuna kuvvetlenmeleri, bütün bunlar Akdenizdeki güven meselesini yepyeni bir duruma sokmuş ve artık Berberi korsanlarının üstünlük devrini sona erdirmişti.

1816 yılı sonunda Shaler- Chauncery'nin Cezayir Dayısı ile Amerikan menfaatlerini ve güvenini tamamiyle koruyan uzlaşmanın

incelenmesi Senatoda 1822 yılına kadar sürdü. Ancak o senede tasdik edildikten sonra yürürlüğe girdi. Bu uzlaşmanın tasdikinin bu kadar gecikmesi, Amerikan hükümeti nazarında "Berberî Korsanları" meselesine artık kıymet ve önem verilmediğinin açıkça bir ifadesi idi. Zaten Garp Ocakları, çok geçmeden müstakil bir varlık olarak faaliyetlerine son verdiler. Cezayir'in, 1830 da Fransızlar tarafından işgali ile, "Berberî Korsanları" meselesi de Akdeniz'de halledilmiş oldu. Diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri için Kuzey Afrika ticaretinden ziyade, Osmanlı memalikinginde, bilhassa İzmir'deki ticaret önem kazanmış ve Amerikan hükümeti Osmanlı Devleti ile "Dostluk ve Ticaret anlaşması" akdi için faaliyete geçmişti. Nitekim, uzun müzakerelerden sonra, 7 Mayıs 1830 tarihinde, İstanbul'da böyle bir anlaşma imzalandı. Böyle bir anlaşma yapılırken, Amerikalıların "Garp Ocakları" ile yaptıkları müzakereler, akdettikleri anlaşma sırasında elde ettikleri tecrübelerin de faydası olduğu gibi, Osmanlı ricalinin de, Cezayir Dayısını takiben, "Amerikanda harp gemileri inşa ettirmek" fahi ayrıca dikkati çekmektedir⁴⁵.

⁴⁵ Bkz. Akdes Nimet KURAT, *Türk-Amerikan münasebetlerine kısa bir bakış*, S. 16/17.